Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

Байгуулагдаа 1921 оной 21-нээ гарана. | № 120 (18143) | 1989 оной майн 25, четверг | Сэн 3 мүн.

СССР-эй Арадай депутадуудай съезд мүнөөдэр, 1989 оной майн 25-да Москвада хүдэлмэреэ эхилхэнь.

БҮХЫ ЗАСАГ—СОВЕДҮҮДТЭ!

...й түлеэгдэһэн үйлэ хэрэг мүнөөдэр СССР-эй Арадай депутадуудай съезд мүноорой нинслэл Москва хотодо иэргжэлэй саана партийн үүсхэлээр эхилжэндэхэлгэ Арадай депутадуудай съезд ...уг зорилгоороо дэмжэгдэжэ, эрид ...гол шэгэлэлүүд тодорхойлогдохобайх. Гүрэн түрымнай засагай дээдэ ...агдаһан түлөөлэгшэд бүхы совет эр...н зориг мэдүүлжэ, ажабайдалаа шэнэ ...өөн шэнэлхэб, ажалша малша арад ...далые яажа үргэн болзор соо һайжа...оорондын оршондо түрэл оронойн...ые яажа үргэхэб, энэ дэлхэй дээрэ ...ай саашадаашье бата найдамтайгаар ...н тула юу хэхэб гэһэн амин шухала ...н эли тодо харюунүүд съезд дээрэ ...гжэ найдахамнай үндэһэтэй.

...дуудаһаа депутадуудые шэлэн абажа, ...ы мэдүүлхын тула арад зомнай ...гүй ехэ эдэбхи үүсхэл гаргажа, зуур...н бүхэнтэй тон дүтэ таниласажа, шинд...ыһэн, үнэтэ дүүгаа үгэһэн байха юм. ...н иэгэнэй хэлэһые бодомжолоншьегүй ...зд, «иэгэн дүүгаар» һунгадагнай үн...н боложо ошоо. Мүнөө хүн бүхэн ...ндэгэбэри абахадаа, бүхы ушар бай...өөр шэнжэлжэ, һанал бодолоо нюу...жэ, бэрхэшээл дүүрэн асуудалнуу...н арга шадалтай гү гэжэ сэгэхэ бай...й ха юм.

...н оронои арадай депутадуудые һунга...ншэ байба. Һунгалтын зарим участо...нгөө һунгуулнин округһоо ори ганса ...нгалтын тула хоёр-гурба дахин дабта...н болоно һэмнай. Эсэхэй эсэхтэ депута...гдажа, мүнөөдэр гүрэн түрын удха ...тэдэ дабтагдашагүй зорилгонуудые ...шэнь ха юм. Депутадуудаймнай дунда ...н ангинн, хүдөөгэй тарыашадай, ажад...цинн түлөөлэгшэд бии. Яруунын райо...ь колхозой түрүүлэгшэ Дамби Базаровичтэ, БАМ-ай суута барилгашан Вячеслав Аксенов, уран зохёолшо Ардан Лопсанович Бэшүүрэй районой Бэшүүрэй ...ртаев, Бэшүүрэй районой Бэшүүрэй ...ганизатор Жаргал Цыденжапович Цы...кын районой Клюевскэ модоной бааз...н Владимир Степанович Середкин, Зам...ой Онохойн дунда һүргүүлнин багша ...евна Степанова болон бусад депута...ндай захиннуудые ажал ябуулгынгаа ...болгожо, мүнөөдэр манай ороной хү...ебэгдэй шинжэбэринүүдые гараа үр...ань гээшэ. Энэ ехэ түүхэтэ хүндэлдэлдэ ...ртат бүхэн һунгалтын үрдэ тэй боложо ...лга бүхэнние, үүлэлгануд дээрэ хагаар хэлэгдэһэн захиа заабарине, шэнэ байдал тээшэ тэгүүлһэн хүнүүдэй нюдэнэй ошые эзэлүүдгүй һанаандаа оруулжа, тэдэнэй асуудалнуудта харюунуудые бэдэрхэнь лабтай.

Юу хэлэхэб, үнгэрэгшэ һунгалта арадай бүрин дүүрэн засаг хангалгада шэглүүлэгдэнхэй байгаа. Энэ һунгалтын урдахи тэмсэлдэ хабаадаһан хүн бүхэн, арад зомнай бүхы засагаа бата найдамтайгаар гартаа абаба, ажабайдалаа арад зон өөрынгөө засагаар тодорхойлдог болохонь гэжэ элирбэ.

СССР-эй Арадай депутадуудай съездын зүблэхэ зүйлнүүдэй тусхайтаар соносхогдоогүйшье һаань, эн ехэ хуралдаан дээрэ засагай зургаанууд бүрилдүүлэгдэхэ, ороной политическэ, экономическа, социальна гол шухала асуудалнууд зубшэгдэхэ гэжэ хүлеэхэмнайшье хуулита юм ааб даа. КПСС-эй Центральна Комитедэй гурбан хоногой саана үнгэрһэн Пленум партийн ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. Горбачевые СССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшээр һунгахые дурадхаба. Энэ дурадхалые СССР-эй Арадай депутадуудай съезд анхаралтайгаар зубшэжэ, тусхайта шиндхэбэри абаха байха.

Съезд Верховно Соведые болон правительствые шэнээр бүрилдүүлхэ, Совет гүрэн түрын дотоодын болон гадаадын политиныи гол шэгэлэлүүдые тодорхойлхо, макай гүрэн түрын ажал ябуулгада шэнэ амисхал үгэхэ байна гээд М. С. Горбачев һаяхан Пекиндэ Хитадай Арадай Республикын олонитэтэй үүлэзахадаа тэмдэглэ һэн. Манай орондо политическэ реформын түрүүшын шата СССР-эй арадай депутадуудые һунгалтаар түгэсхэгдэбэ. Политическэ реформын удаадахи шатада мүн лэ баһа шухала удха шанартай зорилгонууд бэлэлүүлэгдэхэ байна. Эдэ хубилалтануд үндэһэ яһатад хоорондын харилсаануудые таарамжатай зохид болгохо хэрэгтэ аша туһатай байха. Манай ороной арадуудай нэгдэлые улам хүгжөөхын тула хүсэн түгэс түб, хүсэн түгэс республиканууд байха ёһотой гээд тоолонобди.

Манай политическэ системые улам демократическа шэнжэ шанартай болгохын тула обществын гэшүүн бүхэн ороной-гоо хүгжэлтын түлөө, тэрэнэй социально-политическэ бата найдамтай байдалай түлөө харюусалгаа улам дээшэлүүлхэ зэргэтэй. Тэрээнгүйгөөр эрид һайн хубилалтануудые хараалһанай ёһоор ябуулхань бэрхэтэй ха юм. Энэл ушарһаа бидэнэр журам заршам шангадхаха, хуулин ёһото социалис гүрэн түрэ байгуулха шухала гэжэ тоолонобди. Тэд бүхы юумэн хүнэй һанаһан дүраар хэгдэнэгүй, хэгдэхэшьегүй. Юундэб гэхэдэ, эдэ хубилалтануд нэгэн доро бүгэдын хүсэл эрмэлзэлдэ таараха, хүдэлмэришэн ангинн, тарыашадай, интеллигенциин, союзна болон автономито республиканууд, манай ороной бүхы үндэһэ яһатанай аша туһада харюусаха зэргэтэй, тэд эдэ эрилтэнүүдые хангахын тула шэнэ ёһо гүйцэтгэхэ шэнэдгүй бэелүүлэгдэхэ байна. Олондо бүхы юумэн тухай мэдэсэдэг гурим үни удаан жилнүүдтэ шиндхэгдэгүй орхигдоһон асуудалнуудые онгилжо гаргаа, тэд хүнэй найдадаг этигэл найдал хубилалтануудһаа тургэнөөр бүрилдэжэ, эрилтэ боложо элириэ ха юм даа.

Экономико гээшэ бидэндэ эгээн һонин политика гэгэд агуухэ багшамнай зааг байһан. Арадай ажахыда боложо байгаа гол шухала хубилалтануд — предприятинуудые ажахын тоосоонои гуримда, өөрыгее мүнгэн зөөрөөр хангалгада оруулалга, кооперативуудые бүридуулгэ, арендэ харилсаануудые нэбтэрүүлгэ — эдэ бүгэдэ ажабайдалдамнай батаар һуурнга олонхой. Арадай депутадуудай съезд дээрэ ороной социально-экономическа хүгжэлтын саашанхи харгы замууд тодорхойлогдохонь лабтай. Тиихэдээ республика, хизаар, область бүхэнэй хүгжэлтөөр бүхы оромнай хүгжэн һалбарха, хүн зоной ажана байдал һайжарха гэжэ хараалагдахань элитэ.

Манай республикын үйлэдбэрилгын хүсэнүүдые комплексноор хүгжөөхэ асуудалнууд һаяхан Улаан-Үдэдэ болоһон регионально зүблеен дээрэ хэлсэгдээ. Эрдэмтэдэй, ажахын хүтэлбэрилгэшэдэй, түсэблэлгын зургаануудай хараалһанай ёһоор Буряад орондомнай асарн ехэ хубилалтануд болохоор хараалагдана. Хэрбээ үнгэрэгшэ жэлдэ Улаан-Удын шэлэй завод 16 миллион дүрбэлжэн метр шэл үйлэдбэрилһэн байбал, һэльбэн шэнэдхэлгын ашаар 32 миллион дүрбэлжэн метр шэл үгэдэг болохо. Иимэрхүү дабшалта коллектив бүхэндэ хараалагдана. Эдэ хубилалтануудые хүсэндэнь хүргэхэ хэрэгтэ арадай депутадууд бүхы бэлиг шадабарва, эрхэ түлөөлэгдэгээ элсүүлхэ байха. Тэд эдэ түсэбүүдые бэелүүлхын тула ажалшан хүнэй ажабайдалые һайжаруулха хэрэгтэ онсо анхарал хандуулагдаха болоно. Бүхы юумэн хүнэй, ажалша хүнэй аша туһада зорюулагдаха ёһотой, тэд тэрэнэй ажабайдалые һайжаруулга таарамжатай экономическа үндэһэ һуурнтай байха болоно ха юм. Һунгалтын урда тээхи үүлэзалгануудта хүн зон хаа хаанагүй эмшэлэлгын, соёл-гэгээрэлэй, хүдалдаа наймаанай, үхибүүдые хумүүжүүлгын хэрэг һайжаруулха тухай хойшолуулашагүй асуудалнуудые табяа һэн.

Ойрын жэлнүүдтэ хүн зонние һайн шанартай эдеэ хоолоор, таарамжатай зохид гэр байраар гүйсэд дүүрэнээр хангаха, ажаһуудалай эрилтэ хэрэглэмжинүүдыо хангалгын хэрэг хүгжөөхэ түрүүшын ээлжэнэй зорилгонууд шиндхэгдэхэ болоно.

Демократи гээшэмнай арадай засаг гэһэн удхатай. Демократние улам гүнзэгыруулхэ, үргэдхэхэ гээшэмнай засаг баригша арадай депутадуудай Соведуудэй нэрэ хүндые, эрхэ түлөөлэгые улам үргэхэ гэһэн удхатай. Ушар тиимэһээ ушөө революцийн эхиндэ соностоһон «Бүхы засаг — Соведүүдтэ!» гэһэн үрва мүнөө шэнэ үедэ шэнэ удхатайгаар эдэлнэ. Имаргаа үргэн нинтэ арад зоной түлөөлэгшэдэй засаг гартаа баримжа, эзэн ёһоор бүхы хэрэгүүдые шиндхэһэн ушарта урагшаа дабшахамнай лабтай! СССР-эй Арадай депутадуудай съезд Соведуудэй засагые, эрхэ түлөөлэгые хуулитаар баталжа, урган хүгжэлтымнай гол шэгэлэлүүдые тодорхойлжо, урагшаа дабшалтын, илалтын үндэһэ һуури табихал!

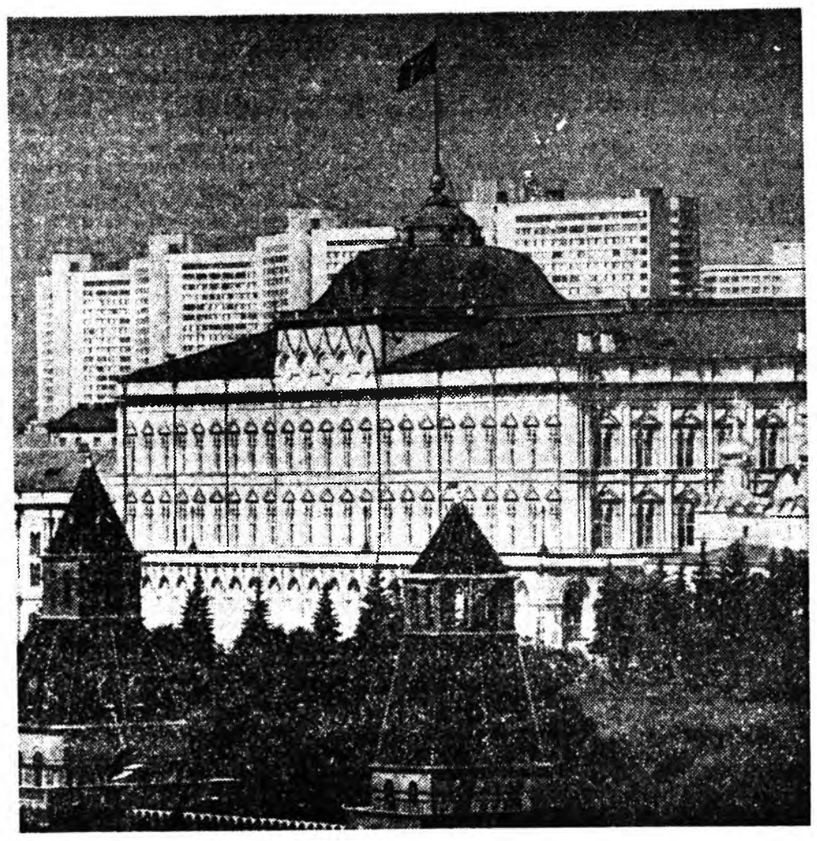

Москва. Кремлийн Ехэ ордон. ТАСС-ай фотохроника.

СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМЭЙ ЗАСЕДАНИ

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ М. С. Горбачевой түрүүлэлгэ доро СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй заседани майн 23-да болобо.

СССР-эй Верховно Соведэй даалгабаритай зохилдуулагдажа, СССР-эй Арадай депутадуудай съездын заседанинуудта бэлэдхэлдэ хабаатай асуудалнууд зубшэн хэлсэгдэһэн байгаа. СССР-эй арадай депутадуудһаа ороһон дурадхалнуудые хараада абажа, найруулагдаһан хэдэ хэдэн документнүүд съездын болон һунгагдаха ёһотой СССР-эй Верховно Соведэй үзэмжэдэ табигдахэ.

(ТАСС).

ТҮБЭЙ ҺУНГУУЛИИН КОМИССИДА

СССР-эй арадай депутадуудай һунгалта үнгэргэхэ Түбэй һунгуулиин комиссиин заседани майн 22—23-да Москвада, Союзуудай байшан соо болобо.

Территориальна ба национально-территориальна хэдэн һунгуулиин округуудта майн 18-һаа 21 болотор дахинаа үнгэргэгдэһэн һунгалтын дүнгүүд зубшэн хэлсэгдээ. Комиссиин түрүүлэгшэ В. П. Орлов эдэ асуудалнуудаар мэдэсэл хэбэ.

Зохихо һунгуулиин комиссинуудай эльгэһэн протоколнуудые хаража үзөөд, Түбэй һунгуулиин комисси 76 территориальна ба 46 национально-территориальна округуудта һунгагдаһан 122 СССР-эй арадай депутадые бүридхэлдэ абаба. Нютаг нютагуудһаа протоколнуудые абаһанайнгаа һүүлээр Түбэй һунгуулиин комисси майн 23-да үлөөшэ һунгуулиин округуудта дахинаа үнгэргэдэһэн һунгалтын дүнгүүдые хаража үзэхэ байна. Бүридхэлдэ абтаһан СССР-эй арадай депутадуудай список хэблэлдэ толилогдохо.

Һунгуулиин кампаниин дүүрэлгэдэ зорюулагдаһан бусад зэрим асуудалнууд комиссиин заседани дээрэ зубшэн хэлсэгдэһэн байгаа.

(ТАСС).

СССР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ СЪЕЗДДЭ ХАБААДАГШАДЫЕ БҮРИДХЭЛДЭ АБАЛГА ДҮҮРЭБЭ

Душанбеһээ Москва нинидэжэ ерэһэн ТУ-154 түхэлэй агаарай онгосын 155 пассажирай 44-нинь Арадай депутадуудай съездын хүдэлмэридэ хабаадаха байна. Мүн лэ депутат, нэгэдэхи классай пилот В. А. Гиро машиные жолоодоо. Энэ ехэ съездэ хабаадахаяа ерэхэдээ, хүдэлхэ гээд шиидэһэн байгааб гэжэ тэрэ хэлэбэ. Өөрсэ янзын депутагай клубта орохо гээшэ пассажирнуудташье һонирхолтой юм ааб даа. 10 мянган метрэй үндэртэ абаһан захяануудтаа ямар бэ даа онсо хүндэтэйгөөр хандаха байһаниинь эли. Угайдхадаа, эдэ бүгэдэ газар дээрэхи ажал хэрэгүүдһээ үндэһэтэй бшуу.

Тэрэ Владивостогто турэжэ, эдир наһаяа Эстонидо үнгэргэһэн, Рязаниин багахан хотодо һуража, мэргэжэлээ олоһон намтартай. Тиин мүнөө 23 жэлэй туршада Таджикистанда хүдэлжэ байна. Союзна республика бүхэнэй арга боломжонуудта хүндэтэйгөөр хандаха гээшэ тэрэнэй нютагай программын гол удха болоно. Жэшээнь, Таджикистанай гол баялиг болохо хлопогой тон үнэгүйгөө хүдалдагдадаг байһандань гэмдоноб гэжэ тэрэ мэдүүлээ. Тэд энэмнай ямар «сагаан алтан» гээшэб?

Энэл рейсээр нинидэжэ ябаһан хүнүүдэй нэгэн — XX партсъездын нэрэмжэтэ колхозой бригадир З. А. Гулова нютагай асуудалнууд тухай хөөрэлдөөе халуунаар дэмжэбэ. Манайда үргүүлагдадаг хлопогой хахад хубинь эндээ болбосоруулагдадаг болохыень туйлаха хүсэлэнтэйб. Иванович гу, али Прибалтикын комбинадуудтал адли, предприятинуудые манайда барижа болохогүй юм гү? Энэ ушар республикые хүгжөөлгэдэ нөлөөлхэ, ажалгүй олохон эхэнэрнүүдые хүдэлмэреэр хангаха арга олгохо байна. Энэ хадаа бүхы Дунда Азида шухала удха шанартай зорилго мүн. Тэрэнэй шиидхэгдэхыень һунгагшад хүлеэнэ.

Ямар юумэ абажа, съездһээ һунгагшадтаа бусаха хүсэлэнтэйбта? — гэһэн асуудалтайгаар КПСС-һээ дэбжүүлэгдэһэн депутадуудта — СССР-эй арадай артистда, СССР-эй Науканнуудай академиин вице-президентдэ хандабабди.

М. А. Ульянов: Нэн түрүүн экономическа асуудалнуудые шиидхэхые, хуули ёһото гүрэнние байгуулхые, бүхы шатануудта демократи үргэдхэхые һунгагшад хүлеэнэ. Иимэ юумэ бэелүүлээд, бусаха хэрэгтэй.

Е. П. Велихов: Хубилган шэнэдхэлгын түсэбүүдэй бодото байдалда шадаал һаа түрөөр бэелүүлэгдэхыень, тобшолон хэлэбэл, политическэ талаар, үдэр бүрнин ажабайдалда шэнэдхэлгэнүүдэй хэгдэжэ байһые арад зоной мэдэрхыень эрдэмтэ хүн хадаа хүсэхэ байһамни эли.

Бүридхэлдэ абалгын хэрэг оройдоол 5 минута соо үргэлжэлнэ. Һунгуулиин округуудай, эмхинүүдэй тэмдэгүүдтэй ута стол Кремлийн Георгиевско зал соо табигданхай. Эндэ депутадай намтарай баримта мэдэгдэнүүд шалгагдана.

Тэрэ съездын делегадай мандат, съездын хүдэлхэдэ, шухала хэрэгтэй саарһа дансануудтай зузаан хабтаһануудые абана. Кемеровскэ областийн «Распадская» шахтын бригадир В. М. Гвоздев тэрэнние һонирхон харана. Депутадай ажал ябуулгада хабаатай хуулинн актнуудай суглуулбари тэрэнэй анхарал татана. Мэргэжэлтэ политик бэшэшье һаа, тэрэ эндэ хүдэлхэ үедөө нэгэ доро юрист, экономист, социолог болохо ёһотой бшуу.

Кузбассай, Киргизэй болон бусад нютагуудһаа ерэһэн делегадууд бүридхэлдэ абтана. Бүридхэлдэ абалгын дүрбэн удэр соо эндэ олон һонирхолтой уулзалгануд болоо. Ушар ёһо ойлгохо, шэнэ юумэнэй илаха байһанда этигэл найдалтай, залан сэхэ хүнүүд эдэнэй дунда олон. Имаргаа иимэ хүнүүд лэ оронойнгоо хуби заяае шиидхэхэ ёһотой.

(ТАСС).

ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИ ҮНГЭ РГЭГДЭБЭ

Загаһанай ажахые хүгжөөлгын асуудалнуудта зорюулагдаһан пресс-конференци майн 22-то СССР-эй Гадаадын хэрэгүүдэй министерствын хэблэлэй түбтэ үнгэргэгдөө. Совет загаһанай ажахын байгуулагдаһаар 70 жэлэй ойдо, гадаадын экономическа холбоо барисаае хүгжөөлгэдэ тэрэ зорюулагдаһан байгаа.

Мүнөө үедэ дэлхэй дээрэ бариг дадаг загаһанай 13 процентнь СССР-эй хубида хүртэнэ. Энэнь 11 миллионноо дээшэ тонно болоно гэжэ журналистнуудта мэдэсэгдээ. Мүнөө һалбари хүн бүхэнэй хүртэсэдэ 18,4 килограмм загаһанай продукци үйлэдбэрилнэ. 2010—2015 онуудта энэнь 20 килограммда хүргэгдэхэ юм.

Океан далай соохоо загаһа барилга хадаа олзоборилгын үндэһэ һуури болоно. Тэрэнние гурбан шэглэлээр хүгжөөхэ гээд Советскэ Союзда хараалагдана.

СССР-эй загаһанай ажахын министрэй орлогшо В. Зиланов журналистнуудай асуудалнуудта харюусэба.

(ТАСС).

РЕСПУБЛИКЫМНАЙ ажалай үдэр

...ЛЭГ ДУНДАА

...ий хөдөр урдынгаатай байба. Тэ...ирлан аад, удаань ...рһэн һуриндоо ...гаа. Тиимэһээ энэ ...ханаае зобоогоо. ...нее арендэ кол...ирилгаа яажа хэ...и мэдэхэ эрхэтэй ...ань гээдэ, һайн ...абаа хэрэгтэй,— ...нскийн нэрэмжэтэ ...ибюрогой секре...н Сидорова мантай ...лаа гээ. ...н тарилгын хү...ыг ябажа байна. ...В. Л. Тетеринэй ...дэлмэри ехэ һай...ргдэнэй. Тэдэнэр ...ыгэ хүдэлмэриеэ ...тула хоёр халаан...и байна. Эртын ...рхамал тарилгадаа дүүргэгдөө. Бүхыдөө энэ жэлдэ 1084 гектарта тарилга хэгдэхэ юм. Механизаториуд мүнөө горох тарина.

Коммунист, партгрупорг А. А. Быков, партийн гэшүүн М. Б. Федотов гэгшэдэй агрегадууд бүтээсэ ехэтэйгээр ажаллана. Тарилга дээрэ хүдэлдэг агрегадуудай хоорондо соцнаис мүрысөөн эмхидхэгдэнхэй. Мүрысөөнэй дүн тэбан хоног бүхэндэ согсологдоно.

Иимэ сүлөөгүйгөөр хүдэлжэ байһаан зонние эдеэ хоолоор һайнаар хангаха хэрэг мүн лэ зүбөөр шиидхэгдэнхэй. Хүдэлжэ байһан механизаторнуудта халуун эдеэн тарыалан дээрэнь асэргадана. Олон жэлэй ногоон таригдана, хартаабха һуулгагдана.

В. БОРИСОВ.

Бэшүүрэй район.

...ГҮҮД СОГСОЛОГДОБО

...грострой» трестын ...мүүдэй коллек...ный оной түсэбтэ ...ые сүм бэелүүл...социалис мүрысөө ...лэгэрүүлэн ажалла...мрысөөнэй дүнгүүд ...согсологдожо, эр...й нэрэ олон хэһэг...строитель» газе...гададаг, мэдээжэ ...ю юм.

...зинргаан, проф...ж нарын дүнгүү...н согсолба. Барил...лын управлениинүү...дэлгэрһэн ажалай ...В. М. Гавлитинай ...ж 3-дахи СМУ-...лад түрүүлжэ га...о өөнэдынгөө хү...н сеөр барилга-хабсаралгын хүдэлмэри хэхэ түсэб 141,7 процент, генподрядай талаар даабари 147,5 процент, ажалай бүтээсэ дээшэлүүлхэ түсэб 104,6 процент дүүргэһэн байха юм. Тиигэжэ управлениин коллектив трестын дамжуулгын Улаан түгаар, 1 мянган түхэриг мүнгэн шангаар шагнагдаа.

Участогуудай дунда дэлгэрһэн мүрысөөндэ түс управлениин А. Д. Урюпин, бригаданууд соохоо барилга-хабсаралгын 4-дэхи управлениин В. Е. Пруцков гэгшэдэй толгойлдог коллективүүд эхэлжэ...н байна.

С. АЮШЕЕВ.

СССР-эй арадай депутадууд хөөрэнэ

ХАРЮУСАЛГАЯА ДЭЭШЭЛҮҮЛХЭ ЁҺОТОЙБДИ

СССР-эй арадай депутадуудай съездэ ошохоёо ябаһан, Хорин национально-территориальна 524-дэхи округһоо СССР-эй арадай депутадаар һунгагдаһан Яруунын районой «Победа» колхозой түрүүлэгшэ Д. Б. Дамбаевтай манай корреспондент С. Очиров үүлзажа, хэдэн асуудалнуудта тобшо тэдыгээр харюусахыень гүйһан байгаа. Тэрэнэй харюунүүд эндэ толилогдоно.

— Дамби Базарович, ямар һанал бодолтойгоор, ямар найдалтайгаар СССР-эй Арадай депутадуудай съездэ зорижо ябаһа гээшэбта!

— Хубилган шэнэдхэлгын, оронойнгоо социально-экономическа хүгжэлтые хурдадхалгын харюусалгатай үе сагта съезд хүдэлмэриеэ эхилхэнь гээшэ. Тиимэһээ съездын шиидхэхэ асуудалнууд олон ааб даа. Миниин һанахада, бүхы шатын Соведүүдтэ дүүрэн эрхэ олгогдохо, захиралта зонхилогын, зогсолтын үе сагта шиидхэгдэгүй олон тоото экономическа, политическэ, социальна болон бусад асуудалнууд тухай хөөрэлдөөн болохо байна. Социалис демократиин оршон байдалда бүхы шухала асуудалнууд СССР-эй Арадай депутадуудай съезд дээрэ бултадаа нэгэн доро шиидхэгдэхэ аргагүй ха. Гэбэшье ороной бүхы шухала асуудалнуудта харюу гол түлэб үгтэхэ байха гэжэ найданаб.

Мүнөө бидэ хубилган шэнэдхэлгэ туйлалгын, политическэ болон экономическа реформо бэелүүлгын эгээл шухала, харюусалгатай аһада хүрэжэ ерээд байна гээшэбди. Тиимэһээ хаанашье харюусалгатай шиидхэбэринүүдые абаха үялгатайбди. Юрэнхыдөө, хаа хаанагүй харюусалгаяа дээшэлүүлхэ ёһотойбди.

— Та хүдөө ажахын хүгжэлтэ тухай юу хэлэхэ байнабта!

— КПСС-эй ЦК-гай һаяхан боложо үнгэрһэн мартын (1989 он) Пленумэй шиидхэбэринүүд хүдөөгэй бүхы ажалшадые ехэ хэрэгтэ зоригжуулба гээшэ. Тус Пленумэй шиидхэбэринүүд хүдөө ажахын саашанхи хүгжэлтын замуудые тодорхойлжо үгөө.

Миниин һанахада, арендэ, подряд гэхэ мэтын экономическа аргануудые хэрэглэхэһээ гадна хүдөө ажахын продукци худалдалгын сэнгые гуримтай болгохо хэрэгтэй. Мүнөө дээрэ хүдөө ажахын продукциин сэн ондо ондоо байна ха юм. Зарим газарта нэгэ килограммынь 2,5 түхэригтэ, нүгөө тээнь 5 түхэригэйшье мяхан худалдаанда байжа болодог.

— Дамби Базарович, һунгагшадай захяанууд тухай юу хэлэхэбта!

— Һунгагшадай захяанууд олон даа. Үхибүүдэй ясли-сад барихаһаа эхилээд, БАМ шадархи байгаалиин баялигуудые ашаглаха, эдеэ хоолоор хангаха, горно-шанаржуулгын комбинадай «хуби заяае» шиидхэхэ хүрэтэр захяанууд үгтөө һэн. Тэдэнние дүүргэхын түлөө ехэ ябуулга хэхэ хүсэлэнтэйб.

Президиумэй **ХҮНДЭЛЭЛЭЙ грамотаар** шагнагдаба.

* * *

Партийна болон совет орнуудта удаан саг соо хүдэлэнэйнгөө, нинтын хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаадаһанайнгаа түлөө республиканска тусхайта пенсионер **Болдогоев Иннокентий Иннокентьевич** Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй **Хүндэлэлэй грамотаар** шагнагдаба.

...ДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМДЭ

...ска хүдэлмэри эм...мр габьяатай бай...ов Улаан-Удын ло...н заһабарилгын ...блэлгын-экономи...й начальник **Куз...**ор Сергеевичтэ АССР-эй **габьяата инженер»** гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгогдобо.

* * *

Социалис хуули батадхаха хэрэгтэ аша габьяатай байнанайнь түлөө Буряадай АССР-эй прокурор **Покацкий** Александр Филипповичтэ **«Буряадай АССР-эй габьяата юрист»** гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгогдобо.

Байгал далайн загаһанай нөөсөнүүдые арьбадхаха ба аршалан хамгаалха талаар габьяатай байһанайнь түлөө «Востсибрыбниипроект» институдай ахалагша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ **Дзюменко** Николай Фатеевичтэ **«Буряадай АССР-эй габьяата загаһа үсхэбэрилгэшэ»** гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгогдобо.

* * *

Республика дотор лекционно пропаганда эмхидхэлгэдэ эдэбхитэйгээр хабаадаһанайнгаа түлөө республиканска «Знание» булгэмэй правлениин түрүүлэгшын орлогшо **Митупов** Гуро Цыденжапович Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй **Хүндэлэлэй грамотаар** шагнагдаба.

ПРЕССА ДЭЭРЭ ХАРАЛАГДАНА

Редактор Р. Б. ГАРМАЕВ

...а Государ...й АССР по ...ам и книж...Ленина, 35. ...кс 04610

ХҮДӨӨ НЮТАГУУДНАЙ ХҮГЖЭН ҺАЛБАРАГ ЛЭ!

К. А. АЛБАШЕЕВ,
КПСС-эй Буряадай обкомой секретарь

Мүнөө үеын аграрна политика хадаа хүдөө нютагуудтахи экономическа харилсаануудые шууд сахиһан хубилган шэнэдхэхэ зорилготой. Ажахын тоосоо, арендэ, кооперацн гэхэ мэтын экономическа онол арганууды эрдэм-техникын дэбжэлтэй зохилдуулагдан нэбтэрүүлэгдэхэ ёһотой. Агропромышленне комплексые захиралтаар хүтэлбэрилхэ ябадалһаа арсажа, хүдөө нютагуудые социальна талаар хубилган шэнэдхэхэ зорилгонуудые КПСС-эй ЦК-гай мартын Пленум табяа.

Хүдөө нютагуудтахи эд зоорилгуудые ондоогоор хандадаг болохо, хүтэлбэрилгэ демократическа ёһо гуримуудта тушэлгэхэ гэжэ ЦК-гай Пленум тэмдэглэлэн байна. Эдэ бүгэдэ эдеэ хоол элбэг дэлбэг болгохо хэрэгэй үндэһэ һуурн болоно ха юм.

Энэ хадаа ганса аграрна сектортэ бэшэ, харин бүхы экономико хүгжөөлгын асуудалнуудта бидэнэрэй шэнэар, ондоогоор хандадаг болоһонние гэршэлэн харуулна. Пленумэй үгэлэн политическэ сэгнэлтэнүүд, хараа шэглэл аграрнае болон бүсад асуудалнуудта хабаатай. Пленумэй шийдхэбэринүүд хадаа мүнөө бүгэдэ арадай хэрэг гэжэ хараг-дана.

КПСС-эй ЦК-гай мартын Пленумэй дүнгүүдэр партийн Буряадай обкомой пленум үнэргэгдөө. Колхоз болон совхозуудай, буйлуулгын промышленностийн предприятинуудай үйлэдбэрилин үндэһэ һуурн бэхижүүлгэдэ, хүдөө нютагуудта байрын гэрнүүдые, социальна болон соёлой объектнуудые барилгада, һүүлэй жэлнүүдтэ республикымнай агропромышленна комплексые хүгжөөлгэдэ баг бэшэ мүнгэн эеэри һомологдоо гээд Пленумэй документ дотор тэмдэглэгдэнэ. Гэбэшье, агропромышленна комплексые хүгжөөхэ асуудалай партийн обкомой бюрогой, Министрнүүдэй Советэй гол анхаралда байгаа, тэрэ хэрэгтэ гаргашалагдаһан мүнгэ эеэриһее мүртэй аша үрэ абтаагуй. Тиимэнээ хүн зонние эдеэ хоолоор, нэн түрүүн мяхан болон сагаан эдеэгээр хангаха хэрэгтэ бэрхэшээлтэй байдал тохёолдоно.

Һүүлэй жэлнүүдтэ хүдөө ажахымнай үйлэдбэри нэгэл хэмжээндэ зогсошонхой байгаагуй, яһала дабшасатайгаар хүгжөөгдөө гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Жишээнь, арбан нэгэдэхи табан жилэйхитэй сасуулан харабал, 1986—1988 онуудта жэл соо дунда эзргээр ороо-һото терэ абалга 27 процентээр, овощ үргуулга 14 процентээр, мяха абалга 11 процентээр, һү һаалга 15 процентээр, үндэгэ абалга 27 процентээр ехэ болоо.

Энээнэй ашаар хүн зонние эдеэ хоолоор хангалые нэгэ бага һайжаруулха, ажахынуудай экономическа байдалые бэхижүүлхэ арганууд олообди.

Республикымнай таряашад болон малшад һүүлэй жэлнүүдтэ түрүүшынхээ ороо-һо таряанайургаса, малэй ашаг шэмэ дэшэлэлүүлжэ талаар муу бэшэ дүнгүүдые түйлаа. Ороо-һото болон тэжээлэйургамалнуудай, овощойургаса дэшэлэлүүлһэн, һү һаали, малай шэгнүүр, нооһо хайшалалгые мүн лэ ехэ болгоһон байнабди. Иигэжэ хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилгэ ехэ болгогдоо. Энэ амжалта яагаад түйлагдааб гэхэдэ, таряан болон мал ажалда эршэмтэй технологи нэбтэрүүлэгдэжэ, үйлэдбэрилин түрүү онол арганууд хэрэглэгдэнэ. Ажалай түлөөһэн хүдэлмэрийн эсэгэй дүнгүүдээр түлэгдэдэг болоо. Мал ажалай тэжээлэй үндэһэ һуурн бэхижүүлэгдөө.

Агропромышленна нэгэдэлые хубилгажа, шэнэ гуримда оруулха, подрядна болон арендэ гуримаар ажал эмхидхэхэ хүдэлмэри республика доторнай хэгдэнэ. Агропромышленна хоёр (Зэдын, Хорин) нэгэдэл, «Уда» гэжэ агрофирмэ байгуулагдаа. Үхэрнүүдые шахан таргалуулха 11 кооперэтив хүдэлнэ. 55 колхоз болон совхозууд арендэ подрядай гуримаар хүдэлжэ эхилээ. Тиихэдэ табан ажахы арендэ подрядта гүйсэд дүүрэнээр оронхой. Арендэ болон подрядна коллективүүдэй тоо олошорно. Арендэ подрядта орохо ябадел Захаминай, Яруунын, Түнхэнэй болон бусад районуудта эдэбхитэйгээр ябуулагдана. Олохон районуудта таряан болон мал ажалда подрядна, арендэ коллективүүд бии болонхой. Эдэ коллективүүд ажалай бүтээсэ нилээд дээшэлүүлжэ шадаа. Гэхэтэй хамта, мүнөө республикын агропромышленна комплексдо хэгдэжэ байһан хүдэлмэри, иланганга эдеэ хоолой зүйлнүүдые үйлэдбэрилгэ хүн зоной эрилтэ хүсэд хангаха аргагүй. Эдеэ хоолой асуудал хадаа ганса экономическа бэшэ политическэ социальна үдха шанартай хэрэг гэжэ КПСС-эй ЦК-гай мартын Пленум дээрэ тэмдэглэгдөө. Тус асуудалые шийдхэлгэдэ бүхы арга боломжонууд хэрэглэгдэхэ ёһотой. Тиимэ арга боломжонууд манайда бии. Нийтын сектортэ, мүн хүдөө нютагуудай хүн зоной хубиин ажахынуудта, промышленна предприятинуудай хамһабриин ажахынуудта, городууд болон поселогуудай саад, огородой коллективүүдтэ бага бэшэ арга боломжонууд бии гээшэ.

Байгаалиин ямаршье эрхэ байдалда ороо-һо таряанай, малай тэжээлэй, хартаабхын болон овощой баян ургаса абадаг байхаар газараа эл_дүүрилхэ ёһотойбди. Тиигэхын тула үрэжэл һайнтай газараа, газар уһалдаг түхэрэлгэнүүдые һайнаар хэрэглэдэг болохо шухала. Газарай үрэжэл һайжаруулха хэрэгтэ хэды ехэ мүнгэ эеэри гаргашалаад, һайн аша үрэ абаагуй байһамнай бүгэдэндэ мэдэгдэжэ.

Республикымнай хахадһаа олон ажахынууд (62 процентнь) гектар бүриһее 70 центнер хартаабха, колхоз, совхозуудай 33 процентнь 75 центнер овощ үргуулаа. Теплицэмүүд соо овощ үргуулха хэрэг ехэ гээгдэлдэ оронхой. Республика доторнай бии байһан теплицэнүүдэй талмай нормативнаа холо бага. Эндэ ганса агропром эзэмэтэй бэшэ, харин энэ шухала асуудал шийдхэлгэдэ хабаададагүй, туһалдаггүй городой предприятинууд, зохиохо хэмжээ абаагуй партийн обкомой бюро, республикын Министрнүүдэй Совет эзэмэтэй гэжэ хэлэлтэй.

Бүхы дээрэнь абахада, мал ажал хүгжөөлгэдэ урагшаа алхам хэгдэ. Һаамхай үнэндэй ашаг шэмэ дэшэлэнэ. Һу һаалярэ ходо түрүүлжэ ябадаг Кабанскын, Прибайкалиин районуудай ажахынуудта Мухар-Шэбэрэй, Эдын, Хойто-Байгалай болон бусад районуудай колхоз, совхозуудта дүтэлжэ ябаа.

Һаалишадай хүдэлмэрийне зогаад ашаг үрэ ехэтэйгээр эмхидхэхэ ёһотойбиб? Энээниие Мухар-Шэбэрэй районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой жишээ дээрэ харуулжа болоно. Хоёр жэлэй урда тэр энэ ажахын нэгашье һаалишан 3 мянгатаная тоодо ородоггүй байһан юм. Энэ үе соо колхоз һу һаалиинтаа фермэнүүдэй хүдэлмэри эрид һайжаруулжа, бардам хүрэхөөр тэжээл бэлэдхэдэг болоһон, хара эрэзэй үнэздые худалдажа абаһан байна. Тиигэжэ үнэздэй үүлтэр һайжаруулха хүдэлмэри шадабаритайгаар ябуулаа. Үнэгэрһэн жэлдэ колхоздо үнэзи бүриһее 3485 килограмм һүн һаагдаа. Эндэхи зургаан һаалишан 4500 килограмм һу һааба. Иимэ жишээнүүд олон. Гэхэ зуура Баргажанай, Хэжэнгын, Хурамхаанай, Хаагтын, Захаминай районуудай ажахынууд үнэзи бүриһее ороһоодоол 2000 килограмм һу һаана. Бэшүүрэй, Яруунын, Сэлэнгын, Түнхэнэй районуудай колхоз, совхозуудта һу һаалиия дээшэлүүлхэ ехэ арга боломжонууд бии.

Гээгдэлдэ ороһон фермэнүүд сагаан эдеэ элбэгжүүлхэ хэрэгтэ ехэ һаад ушаруулна. Нёдондо жэлдэ тэдэнэй тоо хорин гурбаар үсөөршье, республика доторнай гээгдэжэ ябаһан үшөө 55 коллектив бии байнан заншал.

Хонин ажалда тохёолдоһон бэрхэшээлнүүд удаажаар, гэлэй нобшоор усадхагдана. Олон ажахынууд дунда эзргын үрэ дүнгүүдтэй. Тэдэ ажахынүүдта эуун эхэ хонин бүриһее ороһоодоол 60—70 хурьган абтажа, хонин бүриһее 2,6—2,7 килограмм нооһон хайшалалгые мүн лэ ехэ болгоһон байнабди. Иигэжэ хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилгэ ехэ болгогдоо. Энэ амжалта яагаад түйлагдааб гэхэдэ, таряан болон мал ажалда эршэмтэй технологи нэбтэрүүлэгдэжэ, үйлэдбэрилин түрүү онол арганууд хэрэглэгдэнэ. Ажалай түлөөһэн хүдэлмэрийн эсэгэй дүнгүүдээр түлэгдэдэг болоо. Мал ажалай тэжээлэй үндэһэ һуурн бэхижүүлэгдөө.

Агропромышленна нэгэдэлые хубилгажа, шэнэ гуримда оруулха, подрядна болон арендэ гуримаар ажал эмхидхэхэ хүдэлмэри республика доторнай хэгдэнэ. Агропромышленна хоёр (Зэдын, Хорин) нэгэдэл, «Уда» гэжэ агрофирмэ байгуулагдаа. Үхэрнүүдые шахан таргалуулха 11 кооперэтив хүдэлнэ. 55 колхоз болон совхозууд арендэ подрядай гуримаар хүдэлжэ эхилээ. Тиихэдэ табан ажахы арендэ подрядта гүйсэд дүүрэнээр оронхой. Арендэ болон подрядна коллективүүдэй тоо олошорно. Арендэ подрядта орохо ябадел Захаминай, Яруунын, Түнхэнэй болон бусад районуудта эдэбхитэйгээр ябуулагдана. Олохон районуудта таряан болон мал ажалда подрядна, арендэ коллективүүд бии болонхой. Эдэ коллективүүд ажалай бүтээсэ нилээд дээшэлүүлжэ шадаа. Гэхэтэй хамта, мүнөө республикын агропромышленна комплексдо хэгдэжэ байһан хүдэлмэри, иланганга эдеэ хоолой зүйлнүүдые үйлэдбэрилгэ хүн зоной эрилтэ хүсэд хангаха аргагүй. Эдеэ хоолой асуудал хадаа ганса экономическа бэшэ политическэ социальна үдха шанартай хэрэг гэжэ КПСС-эй ЦК-гай мартын Пленум дээрэ тэмдэглэгдөө. Тус асуудалые шийдхэлгэдэ бүхы арга боломжонууд хэрэглэгдэхэ ёһотой. Тиимэ арга боломжонууд манайда бии. Нийтын сектортэ, мүн хүдөө нютагуудай хүн зоной хубиин ажахынуудта, промышленна предприятинуудта, городууд болон поселогуудай саад, огородой коллективүүдтэ бага бэшэ арга боломжонууд бии гээшэ.

Байгаалиин ямаршье эрхэ байдалда ороо-һо таряанай, малай тэжээлэй, хартаабхын болон овощой баян ургаса абадаг байхаар газараа эл_дүүрилхэ ёһотойбди. Тиигэхын тула үрэжэл һайнтай газараа, газар уһалдаг түхэрэлгэнүүдые һайнаар хэрэглэдэг болохо шухала. Газарай үрэжэл һайжаруулха хэрэгтэ хэды ехэ мүнгэ эеэри гаргашалаад, һайн аша үрэ абаагуй байһамнай бүгэдэндэ мэдэгдэжэ.

Республикымнай хахадһаа олон ажахынууд (62 процентнь) гектар бүриһее 70 центнер хартаабха, колхоз, совхозуудай 33 процентнь 75 центнер овощ үргуулаа. Теплицэмүүд соо овощ үргуулха хэрэг ехэ гээгдэлдэ оронхой. Республика доторнай бии байһан теплицэнүүдэй талмай нормативнаа холо бага. Эндэ ганса агропром эзэмэтэй бэшэ, харин энэ шухала асуудал шийдхэлгэдэ хабаададагүй, туһалдаггүй городой предприятинууд, зохиохо хэмжээ абаагуй партийн обкомой бюро, республикын Министрнүүдэй Совет эзэмэтэй гэжэ хэлэлтэй.

Бүхы дээрэнь абахада, мал ажал хүгжөөлгэдэ урагшаа алхам хэгдэ. Һаамхай үнэндэй ашаг шэмэ дэшэлэнэ. Һу һаалярэ ходо түрүүлжэ ябадаг Кабанскын, Прибайкалиин районуудай ажахынуудта Мухар-Шэбэрэй, Эдын, Хойто-Байгалай болон бусад районуудай колхоз, совхозуудта дүтэлжэ ябаа.

Һаалишадай хүдэлмэрийне зогаад ашаг үрэ ехэтэйгээр эмхидхэхэ ёһотойбиб? Энээниие Мухар-Шэбэрэй районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой жишээ дээрэ харуулжа болоно. Хоёр жэлэй урда тэр энэ ажахын нэгашье һаалишан 3 мянгатаная тоодо ородоггүй байһан юм. Энэ үе соо колхоз һу һаалиинтаа фермэнүүдэй хүдэлмэри эрид һайжаруулжа, бардам хүрэхөөр тэжээл бэлэдхэдэг болоһон, хара эрэзэй үнэздые худалдажа абаһан байна. Тиигэжэ үнэздэй үүлтэр һайжаруулха хүдэлмэри шадабаритайгаар ябуулаа. Үнэгэрһэн жэлдэ колхоздо үнэзи бүриһее 3485 килограмм һу һаагдаа. Эндэхи зургаан һаалишан 4500 килограмм һу һааба. Иимэ жишээнүүд олон. Гэхэ зуура Баргажанай, Хэжэнгын, Хурамхаанай, Хаагтын, Захаминай районуудай ажахынууд үнэзи бүриһее ороһоодоол 2000 килограмм һу һаана. Бэшүүрэй, Яруунын, Сэлэнгын, Түнхэнэй районуудай колхоз, совхозуудта һу һаалиия дээшэлүүлхэ ехэ арга боломжонууд бии.

Гээгдэлдэ ороһон фермэнүүд сагаан эдеэ элбэгжүүлхэ хэрэгтэ ехэ һаад ушаруулна. Нёдондо жэлдэ тэдэнэй тоо хорин гурбаар үсөөршье, республика доторнай гээгдэжэ ябаһан үшөө 55 коллектив бии байнан заншал.

Хонин ажалда тохёолдоһон бэрхэшээлнүүд удаажаар, гэлэй нобшоор усадхагдана. Олон ажахынууд дунда эзргын үрэ дүнгүүдтэй. Тэдэ ажахынүүдта эуун эхэ хонин бүриһее ороһоодоол 60—70 хурьган абтажа, хонин бүриһее 2,6—2,7 килограмм нооһон хайшалалгые мүн лэ ехэ болгоһон байнабди. Иигэжэ хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилгэ ехэ болгогдоо. Энэ амжалта яагаад түйлагдааб гэхэдэ, таряан болон мал ажалда эршэмтэй технологи нэбтэрүүлэгдэжэ, үйлэдбэрилин түрүү онол арганууд хэрэглэгдэнэ. Ажалай түлөөһэн хүдэлмэрийн эсэгэй дүнгүүдээр түлэгдэдэг болоо. Мал ажалай тэжээлэй үндэһэ һуурн бэхижүүлэгдөө.

Агропромышленна нэгэдэлые хубилгажа, шэнэ гуримда оруулха, подрядна болон арендэ гуримаар ажал эмхидхэхэ хүдэлмэри республика доторнай хэгдэнэ. Агропромышленна хоёр (Зэдын, Хорин) нэгэдэл, «Уда» гэжэ агрофирмэ байгуулагдаа. Үхэрнүүдые шахан таргалуулха 11 кооперэтив хүдэлнэ. 55 колхоз болон совхозууд арендэ подрядай гуримаар хүдэлжэ эхилээ. Тиихэдэ табан ажахы арендэ подрядта гүйсэд дүүрэнээр оронхой. Арендэ болон подрядна коллективүүдэй тоо олошорно. Арендэ подрядта орохо ябадел Захаминай, Яруунын, Түнхэнэй болон бусад районуудта эдэбхитэйгээр ябуулагдана. Олохон районуудта таряан болон мал ажалда подрядна, арендэ коллективүүд бии болонхой. Эдэ коллективүүд ажалай бүтээсэ нилээд дээшэлүүлжэ шадаа. Гэхэтэй хамта, мүнөө республикын агропромышленна комплексдо хэгдэжэ байһан хүдэлмэри, иланганга эдеэ хоолой зүйлнүүдые үйлэдбэрилгэ хүн зоной эрилтэ хүсэд хангаха аргагүй. Эдеэ хоолой асуудал хадаа ганса экономическа бэшэ политическэ социальна үдха шанартай хэрэг гэжэ КПСС-эй ЦК-гай мартын Пленум дээрэ тэмдэглэгдөө. Тус асуудалые шийдхэлгэдэ бүхы арга боломжонууд хэрэглэгдэхэ ёһотой. Тиимэ арга боломжонууд манайда бии. Нийтын сектортэ, мүн хүдөө нютагуудай хүн зоной хубиин ажахынуудта, промышленна предприятинуудта, городууд болон поселогуудай саад, огородой коллективүүдтэ бага бэшэ арга боломжонууд бии гээшэ.

Байгаалиин ямаршье эрхэ байдалда ороо-һо таряанай, малай тэжээлэй, хартаабхын болон овощой баян ургаса абадаг байхаар газараа эл_дүүрилхэ ёһотойбди. Тиигэхын тула үрэжэл һайнтай газараа, газар уһалдаг түхэрэлгэнүүдые һайнаар хэрэглэдэг болохо шухала. Газарай үрэжэл һайжаруулха хэрэгтэ хэды ехэ мүнгэ эеэри гаргашалаад, һайн аша үрэ абаагуй байһамнай бүгэдэндэ мэдэгдэжэ.

Республикымнай хахадһаа олон ажахынууд (62 процентнь) гектар бүриһее 70 центнер хартаабха, колхоз, совхозуудай 33 процентнь 75 центнер овощ үргуулаа. Теплицэмүүд соо овощ үргуулха хэрэг ехэ гээгдэлдэ оронхой. Республика доторнай бии байһан теплицэнүүдэй талмай нормативнаа холо бага. Эндэ ганса агропром эзэмэтэй бэшэ, харин энэ шухала асуудал шийдхэлгэдэ хабаададагүй, туһалдаггүй городой предприятинууд, зохиохо хэмжээ абаагуй партийн обкомой бюро, республикын Министрнүүдэй Совет эзэмэтэй гэжэ хэлэлтэй.

Бүхы дээрэнь абахада, мал ажал хүгжөөлгэдэ урагшаа алхам хэгдэ. Һаамхай үнэндэй ашаг шэмэ дэшэлэнэ. Һу һаалярэ ходо түрүүлжэ ябадаг Кабанскын, Прибайкалиин районуудай ажахынуудта Мухар-Шэбэрэй, Эдын, Хойто-Байгалай болон бусад районуудай колхоз, совхозуудта дүтэлжэ ябаа.

Һаалишадай хүдэлмэрийне зогаад ашаг үрэ ехэтэйгээр эмхидхэхэ ёһотойбиб? Энээниие Мухар-Шэбэрэй районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой жишээ дээрэ харуулжа болоно. Хоёр жэлэй урда тэр энэ ажахын нэгашье һаалишан 3 мянгатаная тоодо ородоггүй байһан юм. Энэ үе соо колхоз һу һаалиинтаа фермэнүүдэй хүдэлмэри эрид һайжаруулжа, бардам хүрэхөөр тэжээл бэлэдхэдэг болоһон, хара эрэзэй үнэздые худалдажа абаһан байна. Тиигэжэ үнэздэй үүлтэр һайжаруулха хүдэлмэри шадабаритайгаар ябуулаа. Үнэгэрһэн жэлдэ колхоздо үнэзи бүриһее 3485 килограмм һу һаагдаа. Эндэхи зургаан һаалишан 4500 килограмм һу һааба. Иимэ жишээнүүд олон. Гэхэ зуура Баргажанай, Хэжэнгын, Хурамхаанай, Хаагтын, Захаминай районуудай ажахынууд үнэзи бүриһее ороһоодоол 2000 килограмм һу һаана. Бэшүүрэй, Яруунын, Сэлэнгын, Түнхэнэй районуудай колхоз, совхозуудта һу һаалиия дээшэлүүлхэ ехэ арга боломжонууд бии.

Гээгдэлдэ ороһон фермэнүүд сагаан эдеэ элбэгжүүлхэ хэрэгтэ ехэ һаад ушаруулна. Нёдондо жэлдэ тэдэнэй тоо хорин гурбаар үсөөршье, республика доторнай гээгдэжэ ябаһан үшөө 55 коллектив бии байнан заншал.

Хонин ажалда тохёолдоһон бэрхэшээлнүүд удаажаар, гэлэй нобшоор усадхагдана. Олон ажахынууд дунда эзргын үрэ дүнгүүдтэй. Тэдэ ажахынүүдта эуун эхэ хонин бүриһее ороһоодоол 60—70 хурьган абтажа, хонин бүриһее 2,6—2,7 килограмм нооһон хайшалалгые мүн лэ ехэ болгоһон байнабди. Иигэжэ хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилгэ ехэ болгогдоо. Энэ амжалта яагаад түйлагдааб гэхэдэ, таряан болон мал ажалда эршэмтэй технологи нэбтэрүүлэгдэжэ, үйлэдбэрилин түрүү онол арганууд хэрэглэгдэнэ. Ажалай түлөөһэн хүдэлмэрийн эсэгэй дүнгүүдээр түлэгдэдэг болоо. Мал ажалай тэжээлэй үндэһэ һуурн бэхижүүлэгдөө.

Агропромышленна нэгэдэлые хубилгажа, шэнэ гуримда оруулха, подрядна болон арендэ гуримаар ажал эмхидхэхэ хүдэлмэри республика доторнай хэгдэнэ. Агропромышленна хоёр (Зэдын, Хорин) нэгэдэл, «Уда» гэжэ агрофирмэ байгуулагдаа. Үхэрнүүдые шахан таргалуулха 11 кооперэтив хүдэлнэ. 55 колхоз болон совхозууд арендэ подрядай гуримаар хүдэлжэ эхилээ. Тиихэдэ табан ажахы арендэ подрядта гүйсэд дүүрэнээр оронхой. Арендэ болон подрядна коллективүүдэй тоо олошорно. Арендэ подрядта орохо ябадел Захаминай, Яруунын, Түнхэнэй болон бусад районуудта эдэбхитэйгээр ябуулагдана. Олохон районуудта таряан болон мал ажалда подрядна, арендэ коллективүүд бии болонхой. Эдэ коллективүүд ажалай бүтээсэ нилээд дээшэлүүлжэ шадаа. Гэхэтэй хамта, мүнөө республикын агропромышленна комплексдо хэгдэжэ байһан хүдэлмэри, иланганга эдеэ хоолой зүйлнүүдые үйлэдбэрилгэ хүн зоной эрилтэ хүсэд хангаха аргагүй. Эдеэ хоолой асуудал хадаа ганса экономическа бэшэ политическэ социальна үдха шанартай хэрэг гэжэ КПСС-эй ЦК-гай мартын Пленум дээрэ тэмдэглэгдөө. Тус асуудалые шийдхэлгэдэ бүхы арга боломжонууд хэрэглэгдэхэ ёһотой. Тиимэ арга боломжонууд манайда бии. Нийтын сектортэ, мүн хүдөө нютагуудай хүн зоной хубиин ажахынуудта, промышленна

Үйлэдбэриин ба хангалгын һалбаринуудта СССР-эй нэгэдэмэл кооперативуудай холбоо

УСТАВ

I. ХОЛБООНОЙ ЮРЭНХЫ ДҮРИМҮҮД, ЗОРИЛГОНУУД

1. СССР-эй Нэгэдэмэл кооперативуудай холбоон хадаа үйлэдбэриин ба хангалгын һалбаринуудта хүдэлдэг республиканска территориальна ба бүхэсоюзна һалбари һалбаринин холбоонуудай (нэгэдэлнүүдэй) кооперативуудай гэшүүнэй үндэһэ һуурн дээрэ байгуулагдаһан һайн дураная нийтын эмхи мүн болоно.

СССР-эй нэгэдэмэл кооперативуудай бүрин эрхэтэ түлөөлэгшэ болохо холбоон кооперативуудай эрхэнүүдые, аша туһые хамгаалха зорилготой юм. Тус холбоон кооперативна хүдэлөөе залан сэхээр хүгжөөлгэдэ, кооперацние үргэн ехэ һалаа һалбаритай, экономикын гүрэнэй сектортэй таһаршагүй холбоотой системэ болголгодо, социально-экономическа хубилган шэнэдхэлгын хэрэгые гүнзэгырүүлгэдэ туһалха уялгатай.

СССР-эй Конституцитай, «СССР-тэхи Кооперацн тухай» СССР-эй Хуулитай, энэ Уставтай зохилдуулан, партийна, совет, профсоюзай ба нийтын бусад зургааануудтай, эмхинүүдтэй нягта холбоо барисаатайгаар тус холбоон ажал ябуулгаа бүтэлгүүлдэг.

2. Удаадахи гол ёһонуудай: һайн дураараа оролгын ба холбоонһоо ямаршье һаад туһэггүйгээр гаралгын;

ээнэдынгээ гэшүүд тушаа абтаһан шийдхэбэринүүдэй дурадхаһан шэнжэтэй байлгын;

холбоонай гэшүүдэй адли тэгшэ эрхын;

холбоонай һунгагдадаг зургааануудай һэлгэгдэдэг байлгын үндэһээр тус холбоон ажалаа ябуулдаг байна.

Холбоон гансал ашаг олзо олоолгодо хабаатай ажал ябуулга эрхилдэггүй юм.

3. Холбоонай гол зорилгонууд нимэ:

кооперативна демократические хүгжөөхэ, кооперативуудай ажал ябуулгын эгээл шухала асуудалнуудые хамтаараа зубшэн хэлсэхэ, бии байгаа нөөсэнүүд болон арга боломжонуудые гүйсэд дүүрэнээр хэрэглэхэ дүй дүршэлые согсолхо, энэ талаар дурадхалнуудые оруулха, кооперативна хүдэлөөе нэбтэрүүлхэ;

үйлэдбэриин тусхай шэглэлтэй болголгые һайжаруулгада туһалха, кооперативуудай ажал ябуулгые залан хүтэлбэрилхэ, кооперацинн холбоое эмхидхэхэ, материально-техническэ талаар хангаха, продукци буйлуулан болбосоруулха, хадагалха, худалдаха;

үйлэдбэрилэн гаргажа худалдаха талаар мэргэжэһэн тусхай шэглэлтэй болоһон кооперативуудай эд бараная (худалмэриин, хангалгын) дэлгүүрэй ямар байдалтай байһые шэнжэлхэ, тэрэниие хүгжөөлгын хараа түсэбүүдые тодорхойлхо;

кооперативуудай эрхэнүүдые хамгаалха, тэдэнэртэ юридическэ туһаламжа үзүүлхэ, зохиохо гүрэнэй ба бусад зургааануудта, м ү н улаасхоорондын эмхинүүдтэ тэдэнэй аша туһые түлөөлхэ;

үйлэдбэриие нарижуулан һайжаруулхадань кооперативуудта шухала туһаламжа үзүүлхэ, эрдэм-техникын дэбжэлтын туйлаатануудые нэбтэрүүлхэ, тэдэнэй продукци (худалмэри, хангалга) сонохоо, кадрнуудые бэлдэхэ ба тэдэнэй мэргэжэл дээшэлүүлхэ.

II. ХОЛБООНОЙ ЭРХЭНУУД БА УЯЛГАНУУД

4. Холбоон нимэ эрхэнүүдтэй:

СССР-тэхи ажал ябуулгын кооперативна тухэл маягые таараалдуулан табиха хуулинин актнуудые бэлдэлгэдэ хабаадаха;

Кооперативуудай ажал ябуулга тухай СССР-эй Хуулинин актнуудта хубилаатануудые, нэмэлтэнүүдые бэлдэхэ тухай дурадхалнуудые оруулха;

тогтоогдоһон гуримаар уласхоорондын ажал ябуулхо;

һуралсалай, эрдэм ухаанай ба бусад эмхинүүдые байгуулха;

тогтоогдоһон гуримаар хэбэлэй ажал ябуулгые эрхилэх;

ничтын эмхинүүдэй, тэрэ тоодо уласхоорондын эмхинүүдэй гэшүүндэ ороохо;

гүрэнэй ба нийтын эмхинүүдтэй, предприятинуудтай, амаараа эрхэтэдтэй хэлсээнүүдые баталха.

5. Холбооной гэшүүдые гуллеэлхэ, тэдэнай аша туһа ба эрхэнүүдые хамгаалха гэгшэ холбоонай уялганууд мүн.

6. Холбоон хадаа юридическэ нюур болоно, тэрэ бүсэ дааһан баланстай, банкнуудай эмхи зургааануудта тоосооной гү, али ондоо счётой, мүн өөрын нэрэтэй тамгатай. Өөнэдынгээ уялгануудаар тэрээндэ хабаатай бүхы зөөриин түлөө холбоон харюусалгатай юм.

7. Гэшүүдэйнгээ болон гүрэнэй абаһан уялгануудай түлөө холбоон харюусадаггүй. Гүрэн холбооной уялгануудай түлөө харюусадаггүй. Холбооной гэшүүд холбооной уялгануудай түлөө харюусадаггүй.

III. ХОЛБООНОЙ ГЭШҮҮН БАЙЛГА, ГЭШҮҮДЭЙ ЭРХЭНҮҮД БА УЯЛГАНУУД

8. Кооперативуудай республиканска территориальна (автономито холбооноһоо гадна), мүн бүхэсоюзна һалбари һалбаринин холбоон (нэгэдэл) холбооной гэшүүн байхэ аргатай.

9. Оролгын ба гэшүүнэй түлбэринүүдые түлэһэнэй һүүлээр мэдүүлгын үндэһээр съезд гү, али холбооной президиумэй даалгабаряар холбоондо абаха хэрэг бэлэдүлэгдэдэг байна.

10. Энэ Уставые хазагайруулбал, холбооной президиумэй гү, али съездын шийдхэбэреэр холбооной гэшүүнһээ гаргагдажа болохо. Хэрбээ дуугаа үгэгшэдэй гурбаная хоёр хубиһаа дээшэнхиин дуугаа үгее һаань, гаргаһан тухай шийдхэбэри абтадаг.

Холбооной гэшүүндэ абаха, тэрээнһээ гаргаха тухай арселдаанууд холбооной президиумэй болон шалгалтын комиссиин хамтын заседани дээрэ гү, али съезд дээрэ шийдхэгдэдэг.

11. Холбооной гэшүүн нимэ эрхэтэй:

Уставаар хараалагдаһан ажал ябуулга бэлэдүлэгдэдэ.

Холбооной байгуулһан фонднууд, тэдэниие хэрэглэлгын гурим үйлэдбэриин болон хангалгын һалбаринуудтахи кооперативуудай съезд тодорхойлһон гурим-лүүлэгдэжэ байна.

17. Кооперативуудай зохилдуулан, холбоо хэдэг, тоосодог.

V. ХҮТЭЛБЭРИЛГЫН ОРГАНУУ

18. Холбоонуудай гэшүүдэй этигэмжэтэ түлөөлэгшэдэй (делегадуудай) съезд тус холбоое хүтэлбэрилгын дээдын орган болоно.

19. Съезд:

холбооной устав батална, тэрээндэ нэмэлтэнүүдые болон хубилаатануудые оруулна;

холбооной ажал ябуулгын гол шэглэлнүүдые, холбооной жасануудай болон зөөриин бии болохо, хэрэглэдэхэ гурим тодорхойлно;

холбооной Президиумые (тэрээнэй бүридэлэй тоо тодорхойлно), шалгалтын комиссиие, холбооной Президиумэй болон шалгалтын комиссиин гэшүүндэ кандидадуудые һунгана;

холбооной Президиумэй болон шалгалтын комиссиин тоосоонуудые хараха үзэнэ болон батална;

холбоое усадхаха тухай шийдхэбэри абана;

тус уставай эрилтэнүүдһээ уламжалан гаргаһан бүсад асуудалнуудые шийдэнэ.

20. Хахадһаа олонхи делегадуудай съезд дээрэ байгаа һаань, шийдхэбэри абаха эрхэтэй.

Съездэ ерээд байһан делегадуудай хахадһаа олонхинин дуугаар ямар нэгэ ондоо аргын хараалагдаагүй байбал, юрэл олоной дуугаар съезд шийдхэбэри абаха аргатай; сэхэ болон нюусаар дуугаа үгэлгын аргаар эдэ бүгэдэ бэалүүлэгдэнэ.

21. Хоёр жэл соогоо нэгэ дахинһаа үсөөн бэшэ дахин съезд зарлагдагаа юм. Холбооной гэшүүдэй гурбаная нэгэ хубиин гү, али холбооной Президиумэй, шалгалтын комиссиин бүридэлэй хахадһаа олонхиин эрилтээр эдэлжэ бэшэ съезднүүд зарлагдаха аргатай.

22. Республиканска, территориальна болон һалбаринин бүхэсоюзна кооперативуудай холбооной съезднүүд гү, али конференциннүүд дээрэ съездын делегадуудые һунгагдана.

23. Түлөөлэлгын хэмжээн, съезд дээрэ зубшэн хэлсэгдэхэ асуудалнууд холбооной Президиумэй болон шалгалтын комиссиин хамтын заседани дээрэ тодорхойлгодоно.

Съездын үнэргэгдэхэ саг, газар тухай, съездын үзэмжэдэ табигдаха асуудалнууд тухай съездын нээгдэхэһээ 60 үдэрһее хожом бэшэ болзор соо холбооной Президиум гэшүүдтээ дуулгадаг юм.

Эдэлжээтэ бэшэ съезднүүдые зарлахада, тон нимэ гурим баримталагдана.

24. Холбооной Президиумэй заседанинууд квартал соо нэгэ дахинһаа үсөөн бэшэ дахин зарлагдана. Холбооной Президиумэй гү, али шалгалтын комиссиин гэшүүдэй хахадһаа олонхиин эрилтээр холбооной Президиумэй эдэлжээтэ бэшэ заседанинууд зарлагдаха аргатай.

Гэшүүдэйнь хахадһаа олонхиин ерээд байгаа һаа, холбооной Президиумэй заседани дээрэ шийдхэбэри абтаха аргатай.

25. Холбооной Президиум:

холбооной съезднүүдэй хоорондохи хугасаа соо тэрээнэй уставаар хараалагдаһан ажал ябуулгыень эмхидхэнэ;

холбооной аппарат болон гүйсэдхэхэ комитет бүридхэн бии болгоно, гүйсэдхэхэ комитет, холбооной ажахын предприятинууд, гүйсэдхэхэ комитедэй ажалай түлбэрнин жаса болон тэрэнэй хэмжээнүүд тухай шийдхэбэринүүдые батална;

холбооной ажал ябуулгын гол шэглэлнүүдые бодото дээрэнь бэелүүлхэ талаар ажал ябуулгын программа зохёоно;

тус уставай 33-дахи заабаритай тараалдуулан, холбооной гэшүүдһээ гү, али кооперативуудай амаараа бүлэгүүдһээ, тэдэнэй холбоонуудһаа ороһон дурадхалнуудые хаража үзэнэ;

гүйсэдхэхэ комитедэй тоосоонуудые шагнажа үзэнэ;

Президиумэй гэшүүдэй даһаа түрүүлэгшэдэй түрүүлэгшынгээ оруулгаһан;

үйлэдбэриин бэлэдүлгын һалбаринуудта ябуулгаа эрхилэх оперативуудай съезд гаһан бүсад уялганууд гэнэ

ПРО

...ринуудт... ...й холбоо...

тивуудай съезд тод... 17. Кооперативуу... тодорхойлсон гурим... лүүлэгдэжэ байна... зохилдуулан, холбоо... хэдэг, тооседог.

...ЫН ОРГАНУУД...

Президиумэй гэ... даһаа түрүүлэгшээ... рүүлэгшынгээ ор... һунгана;

үйлэдбэрнин бо... гын һалбаринуу... абуулгаяа эрхилжэ... оперативуудай съ... гаһан бусад уялгану... гэнэ.

26. Холбооной б... дэй түлөөлэгшэд... Президиумэй бүри... но. Холбооной гэ... радхалаар съездий... рондохи хугацаа с... ной Президиумэй... нэмэлтэ һунгалта... Президиумэй болон... комиссинин хамтын... дээрэ үнэгэргэдэг...

27. Хахад жэл со... хиннаа үсөөн бэшэ... галтын комиссини... зарлагдана. Шалгал... сиин, холбооной П... гү, али холбооной... хахадһаа олонхини... шалгалтын комисси... тэ бэшэ заседаниин... гэгдэхэ аргатай.

Гэшүүдэйнь хахад... хинин ерэзд байгаа... галтын комиссини... дээрэ шиндхэбэрини... өөнотой.

28. Шалгалтын ко... холбооной Президи... сэдхэхэ комитедэй... предприятиинуудай... хинуудэй СССР-ий... дые, тус уставые... кооперативуудай... шиндхэбэринүүдые... жэ байһанимень хи... не;

кооперативна хуг... дӭдын органуудай... бинан зорилгонуудые... ной гүйсэдхэхэ ком... лон тэрэнэй аппара... бооной предприятиинуу... дүргэжэ байһаниие... гана;

холбооной гүйсэд... тедэй, холбооной... тинуудай болон... ажал ябуулгые... шалгана;

холбооной гэшүүд... тын комиссинуудай... ридэ методическа... үзүүлнэ.

29. Заседани дэ... гэшүүдэй 50 процент... хинин дуугаа үгэ... һаань, холбооной Пр... болон шалгалтын... шиндхэбэринүүд ба... тана.

30. СССР-ий ко... дай съездый болон... Президиумэй шинд... дые бодото дээрэ... гые холбооной гүйс... митет эмхидхэнэ, съе... бооной Президиумэй... эрхэ түлөөлэгын о... холбооной Президиу... даниннуудай хоорон... саа соо холбооной... рнин ажал ябуулгые...

Гүйсэдхэхэ комитет... хүнһээ бүридэнэ. Г... хомитедые түрүүлэг... гойлно. Гүйсэдхэхэ... бухы хүдэлмэрилэгэ... һөөр хүдэлдэг зон б... һара соо нэг... сөөн бэшэ дахин... комитет сугларна, ... ринуудынь юрэл эл... гаар абтана.

31.Холбооной Пр... болон шалгалтын... гэшүүд гүйсэдхэхэ... болон холбооной... тинуудта, эмхинүүдт... эрхэгүй юм.

32.Шалгалтын ком... шүүд холбоонойнгоо... умэй заседаниин хүг... үблэхэ дуутайгаар... Шалгалтын комисси... колбооной Президиу... шүүд байжа шадахг...

33. Кооперативуудай... калнуудые болон м... нүүдые хараже үзэлг... колбооной Президиум... ойлно.

34. Холбооной ... болон тэрэнэй ор... үсхай түлөөлэгэ... олбоонойнгоо хэрэг... энэй болон нинтын ... э түлөөлнэ.

...КАЛ ЯБУУЛГ... ...АЛГА

Ажаглалта:

холбооной гэшүүдэй... олон жэл бүрин г... лбэрини хэмжээн... абари), мүн холбооно... дхэхэ комитедэй бүр... ю (30-дахи заабари) с... дорхойлогдоно.

...үүлгын комплекс ... илгэ. Ажалшадта тал... д сагта спортивне з... йи, амаралтын түб х... кахы эрхилэлгын шэн... гудта ороходоо, пр... медицинскэ хэрэгсэ... лгэнүүдые; спортивне... дые худалдажа абах... лтын шэнэ байшан... рихын туле арбаад... хэриг һомолхо юм.

...ЮДЖЕДЭЙ ДУТАЛГЫЕ ЗАЙСУУЛХА

...АБАЛКИН СССР-ий Науканууудай ...ономикын институтдай директор ...ой экономикын хүгжэлтын дутаг... ...гойгоор шүүмжэлэгшэдэй нэгэн. ...зна XIX конференци дээрэшье ...хэлэжэ, зарим делегадууд энэ... ...үй, мини хубхай шүүмжэлэл бо... ...ан юм. Гэбэшье хэдэн һара үн... ...тэрэнэй һанамжада бидоогоор ...а 1989 ондо зарлагдаһан пра... ...ушын заседани дээрэ тэрэнэй ...ай элидхэл шагнагдаһан байна. ...кые һайжаруулха онсо тус... ...тухай асуудал зубшэн хэлсэг... институтдай дурадхаһанай ёһоор, ...бюджедэй дуталгые зайсуулха

...ванги гэгдэдэг экономистнуудай ...ай ороной бюджедтэ гарга... ...ёо айхабтар ехэ хэмжээгээр үлүү... ...100 шахуу миллиард түхэригтэ ...энэнь хуулита мэдээнүүдһээ ...Гэбэшье бюджедэй ехээр дута... ...ан. Тэрэ тон найдамжагүй ар... ...дэнэ гэхэ гү, али мини лэ саар... ...ехээр гаргагдана бшуу. Энээн...

...ЫН ехээр хүг... ...юто городууд ...ургамал болон ...ёобалтай түлишэ ...р хэрэглэгдэн, ...ни байгаалиг бу... ...хотонуудта хүн ...онхинь һууна, ...предприятиу, авто... транспорт тэндэ

...дамжуулдаг соргонууд хэр ...утаб гэбэл, бумбэрсэг дэлхэйе экватораарнь дүрбэ дахин орёёхо жишээтэй юм. Энэ системэ хадаа олонхи город болон һуурин газарнуудые СССР-ий газай бухы хэбтэшэнүүдтэй холбодог. Тиин агаарые канцерогеннэ (хороо... хабдар үүсхэдэг) бодосуу...

...ашаглалга 1000 кубическа метр бүхэндэ 3—7 түхэриг болохо байна. Мүнөө энэ арга зарим тэды хубилагдан, эндэб котельнэ агрегадуудта туршагдаа. Өөрынгөө технико-экономическа шэнжэ шэнжраар энэ арга азодой окиселые дарадаг бусад олон аргаһаа ашагтай байна юм.

Хорото бодосуудай агаарта оролгые багадхаһаа гадна, бузарлагдаһан промышленна уһые сэбэрлэхэ гэһэн зорилгын байһан газарта тус арга илангаяа үрэтэйгөөр хэрэглэгдэдэг. Энэ ушарта тэрэ муухай уһан газай дүрэжэ байһан дүлэнэй зонодо асарагдажа, энээнэй ашаар городой агаар бузарлалгые эрид багадхаһаа гадна, промышленна уһаар хүрьһэ ба уһа нуурнуудые муухэй болголгые зайсуулха арга олгоно.

Илангаяа тепловой агрегадуудые худэлгэжэ эхилхэдэ ба болюулхада, хорото бодосууд тон ехэ хэмжээгээр гарадаг. Тиимэһээ газова һалбаридa худэлдэг эрдэмтэд газай дүрэхэдэ бии болодог хорото зүйлнүүдые тон бага болгохын тулада түбхын түрүүндэ автоматикын прибор, схемэ болон элементнүүдые нэбтэрүүлхые оролдоно. Тэдэнь газай дүрэлгын халуунай ехэ, бага болоходо, газ болон агаарай, тепловой агрегадуудай ашаглалгын гуримай хубилхада, түлишэ ба агаарай тааралдалые гуримшуулдаг юм.

Мүн газые шанар һайнтайгаар шатаахе, аша үрэ ехэтэй дүрэлгын түхеэрэлгэнүүд хэрэглэгдэнэ. Тэдэнэй нэгэ жишээ хэлэбэл, дүрэһэн газай үтээе эршэтэ түргэн урасхалаар туулгадаг дүрэлгын түхеэрэлгэ бии юм.

Лак-будалгын, поли́графическа болон промышленностиин бусад һалбаринуудта газ дүрсэтэ органическа үлэгдэлнүүд үйлэдбэриин таһалгануд соо ехээр суглардаг. Тэндэхи агаарые сэбэрлэхэн тулада байгаалиин газ хэрэглэхэ аргануд һанаашалагданхай. Энэ ушарта муухай болгогдоһон агаар хадаа газ дүрсэтэ түлишөөр худэлдэг, ойро дутэ байһан түлэлгын котел ба технологическа пешэнүүдэй амһар уруу туугдан оруулагдажа сэбэрлэгдэхэ ушартай.

Эсэстэ хэлэбэл, автомобильна транспортые байгаалиин газда оруулхада, агаар сэбэрлэхэ талаар нилээд һайн үрэ дүн туйлагдана. Ашаанай болон хүнгэн автомобильнуудые бензиниһээ байгаалиин газда оруулхада, тэрэнэй гаргаһан утаан соо углеродой оксид 1,7—1,8 дахин, харин азодой оксид 1,4—1,5 дахин бага болодог байха юм. Тиин СССР-тэ шахагдаһан газ дээрэ худэлдэг 100 мянга хүрэтэр автомобилие жэл бүхэндэ ойрын сагта үйлэдбэрилдэг болохо гэжэ тусэблэгдэнэ. Харин хожом хойшодоо тус транспортые экономическа талар

ФОТОРЕПОРТАЖ

ШЭНЭ ГУЛАМТА

Х. Намсараевай нэрэмжэтэ уран зохёолой шэнэ музейн нээгдэһэн тухай манай газетын уншагшадта һаяхан мэдээсээ һэмди. Мүнөө тус музейһээ хэгдэһэн фоторепортаж уншагшадай анхаралда дурадханабди.

Совет буряад уран зохёолой үндэһэ һүүри табигше (иигэжэ бүхэсоюзна эрдэмэй конференци дээрэ, мүн баяр ёһололой үдэшэдэ хэлэгдээ) Х. Намсараевай түрэһөөр 100 жэлэй ойн баярые хаа хаанагүй үргөөр тэмдэглэгдэжэ байхада, уран зохёолой музей Улаан-Удэдэ нээгдэжэ, тэрээндэ өөрынь нэрэ олгогдоһон ушар тон дэмбэрэлтэй гэжэ һанагдана. Энэ музей нээлгын баяр ёһололой һүүлээр түрүүшын харагшад музейн байшанда орожо, эндэ табигдаһан экспонадуудтай танилсаба. Хүнүүдэй богоһо алхажа ороходо, уран зураада Б. Тайсаевай зурагаар шэмэглэгдэһэн таһалга соо лимбын аялга аалихан зэдэлжэ, үргэн талын гүн сооһоо ирагуу һайхан буряад хүгжэмэй дуулдаһан мэтэ үзэгдэнэ. Энэл аялга доро музейтэй танилсуулгын хөөрөөн буряад, ород хэлэнүүд дээрэ радиогоор зэдэлнэ.

Буряад литературын революциин урда тээхи байдалда зорюулагдаһан таһалга соо хуушан монголоор барлагдаһан номууд, модон бар, тэрэниие һинлэдэг зэмсэгүүд, фото-зурагууд болон бэшэшье зүйлнүүд табигдаһан байна. Саашаа ябахадаа, Хоца Намсараевта зорюулагдаһан булчтай танилсанабди. Ном болоожо гараһан зохёолнуудһаань гадна, олон тоото документнууд, фото-зурагууд болон бэшэшье зохёохы замдань хабаатай юумэнүүд табигданхай. Уран зохёолшын хубсаһа хунар, өөрынь абажа ябаһан бусадшье юумэнүүдые түрэлхидынь музейдэ бэлэглээ гэжэ баясан үзэнэбди. Солбонэ Туя, Ч.-Л. Базаров, Д.-Р. Намжилон, Дольен Мадасон болон ахамад бусад уран зохёолшодто зорюулагдаһан таһалгада, мүнлэ тэдэнэй бэшэһэн номууд, фото-зурагууд болон зохёохы замдань хабаатай ондоошье зүйлнүүд табигданхай. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай жэлнүүдтэ буряад уран зохёолшод дайсадые дараха хэрэгтэ хубитаяа оруулаа. Энээниие гэршэлһэн баримтанууд, фото-зурагууд, агитплакадууд, тэдэ жэлнүүдтэ бэшэгдэһэн зохёолнууд табигдажа, хараг-шадай анхарал татана. Гадна 50-яад онһоо эхилээд, мүнөө үдэр хүрэтэр совет буряад уран зохёолой хүгжэлтэ харуулһан зал музейн байшангай хоёрдохи дабхарта оршоно. Эндэ уран зохёолшодой номуудые, фото-зурагуудые, документнүүдые, уран зохёолдо хабаатай бүхы юумэнүүдые хаража болоно.

Уран зохёолой шэнэ гуламтые байгуулгада ородосо гараһан музейн худэлмэрилэгшэд — А. У. Хабеева, А. В. Басаева (тус музейн директор), С. С. Гунгарова, Н. И. Пилсуева, БИОН-ой эрдэмтэ худэлмэрилэгшэд — В. Ц. Найдаков, В. Ш. Гунгаров, Ц.-А. Д. Дугарнимаев, Г. О. Туденов, Б. Д. Баяртуев, Буряадай Уран зохёолшодой холбооной дэргэдэхи олоной дунда уран зохёол нэбтэрүүлгын бюрое даагша Б. Т. Жигмытов гэгшэдые тэмдэглэлтэй. Тиихэдэ музейн байрые түхеэрэлгэдэ хабаатай кооперативуудай үүргэ ехэ гэжэ онсолмоор.

Г. ДАГБАЕВ.

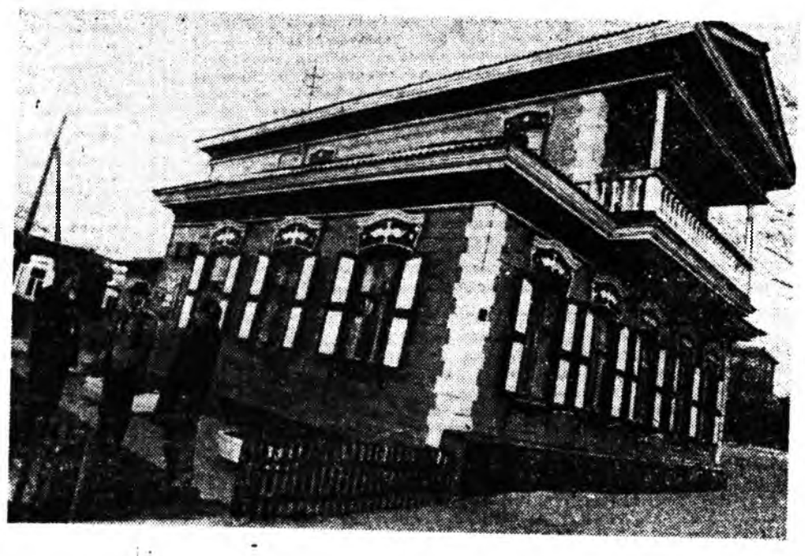

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Буряадай арадай поэт Д. З. Жалсараев тус музейн дэбтэртэ һанамжаа бэшэбэ. 2. Х. Намсараевай нэрэмжэтэ музейн байшан.

Ж. ХАЛБАЗЫКОВАЙ фото.

о СПОРТ о СПОРТ о СПОРТ о СПОРТ о СПОРТ о СПОРТ о СПОРТ о СПОРТ о СПОРТ о СПОРТ о СПОРТ о СПОРТ о СПОРТ о СПОРТ о СПОРТ о СПОРТ

ЗОНЫН НААДАНАЙ УРДА ТЭЭ

Боксоор профсоюзуудай спортын бүлгэмэй областной советэй мүрысөөн «Труд» гэжэ Спортын байшан соо болобо. Манай республикын ниислэл хотын дээдэ һүргуулинуудай, томо ехэ промышленна предприятинуудай спортын клубуудай гэшүүд мүрысөөндэ хабаадаһан байгаа.

Эгээл хүнгэн шэгнүүртэ Баяр Гергенов Зүүн Сибириин технологическа институдай студент Баяр Мункуевые диилэжэ, чемпион болобо.

Удаадахи шэгнүүртэ технологическа институдай студентнэр Сергей Раднаев Юрий Дымпилов хоёрой уулзалга харагшадые һонирхуулаа. Эндэ С. Раднаев бар хүсөөрөө булюу байжа, илалта түйлаба.

54 килограмм. Спортын мастер Олег Пятков (ВСТИ) спортын мастерта кандидат Цырен-Доржо Баянов (БСХИ) хоёрой уулзалга илангаяа шанга тэмцэлдэ үнгэрбэ. РСФСР-эй чемпион О. Пятков диилэхэ ваб-за гэжэ мэргэжэлтэд бодомжолоо һэн. Тезд Ц. Баянов ехэ хүсэл эрмэлзэлтэй, урдаа табиһан зорилгоёо заабол бэелүүлхэ хараатай боксёр байһанаа харуулаа. Тиин тэрэ эршэмтэйгээр добтолжо, нүгөөдынгөө сохилтонуудһаа булгаалан наадажа, сугларагшадай зүгһөө альга ташалгаар үгтагдаа. Эндэ бүхы судьянарай шиидхэбэринүүд адли байба — Баянов илалта «туйлаба. Гадна энэ уулзалга эгээл гоё һайхан тулалдаан гэжэ тоологдоо.

«Забайкалец» гэжэ спортын клубай гэшүүн, спортын мастерта кандидат Нима Дашинимаев һэримжэтэй хёрхоор наадажа, багшанарай институдай студент Амгалан Норбоевой добтолгые сухарюулһан байгаа. Тиигэжэ Н. Дашинимаев 57 килограммай шэгнүүртэ түрүү һүүри эзэлбэ.

Хүнгэн шэгнүүртэ технологическа институдай студент Василий Дубровин илажа гараха ёһотой гэжэ сугларагшад багсаамжалаа һэн. Тезд энээниень багшанарай институдай студент Александр Шаралдаев бүрүүшаажа, онобшотой мэргэн сохилтоор нүгөөдэгэ тээлмэрдүүлээ. Судьянар А. Шаралдаевта илалта олгобо. Гэбэшье В. Дубровин илалта түйлаха ехэ хүсэл эрмэлзэлтэй байһанайнгаа түлөө тусхай шанда хүртэбэ.

Бусад шэгнүүрнүүдтэ С. Базаров, Н. Полоцкий, А. Путинский, И. Очиров (бултадаа багшанарай институдһаа), Н. Васильев (ЛВРЗ), Ч. Бадмацыренов (ВСТИ), А. Тусин (БГПИ) гэгшэд илажа, профсоюзуудай спортын бүлгэмэй областной советэй чемпионууд болоо.

Энэ мүрысөөндэ залуушуул һайн талаяа харуулба. Жэшэнь, технологическа институдай студент В. Гуруев, «Забайкалец» гэжэ спортклубһаа Жаргал Бадмаев гэгшэд 17-той боложо ябабашье, яһала һайн арга дүрэтэй байһанаа харуулаа.

Мүрысөөнэй дүнгүүдээр профсоюзуудай спортын бүлгэмэй Сибирь болон Алас-Дурна зүгэй зоныи мүрысөөндэ хабаадаха комайда бүридүүлэгдэһэн байгаа.

Б.-М. ЖИГЖИТОВ.

Профсоюзуудай спортын бүлгэмэй спортсменүүд Барнаул хотодо сугларжа, боксоор России Советэй түрүү һүүри эзэлхын түлөө мүрысэбэ. Зонын нааданда 26 командын 166 боксёр рингдэ гаража, чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэхын түлөө тулалдаһан байна.

— Манай республикын нэрэ солые 11 боксёр хамгаалхаяа ошоһон байгаа. Эндэ долоон боксёрнай һайн бэлэдхэлтэй байжа, РСФСР-эй түгэсхэлэй нааданда хабаадалсаха эрхэдэ хүртэбэ,— гэжэ республикын профсоюзуудай спортын бүлгэмэй суглуулагдамал командын тренер, СССР-эй спортын мастер Александр Кондаков хөөрэнэ.

Зонын мүрысөөндэ хэднай шалгаржа, түрүү һүүринуудые эзэлбэ хаб гэзэ мүрысөөнэй протокол хаража үзэгдэбэ. Эндэ 51 килограммай шэгнүүртэ манай республикаһаа СССР-эй спортын мастернууд Олег Пятков Степан Хорлоев хоёр наадаһан байгаа. Олег Пятков бүхы уулзалгануудаа 5:0 гэһэн тоотойгоор шүүжэ, зонын чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Тэрэ Омскын Шарипов, Яхадай АССР-эй Татарников, Омскын Демир-Оол гэгшэдые диилэжэ гараа ха юм. Харин Степан Хорлоев мүрысөөнэй хоёрдохи үдэр Омскын Валерий Демир-Оолдо 2:3 гэһэн тоотойгоор шүүгдэжэ, ураншагүйдэбэ.

Нүгөөдэ — 54 килограмм шэгнүүртэн сооһоо спортын мастерта кандидат Доржи Баянов рингдэ гараһан арбан боксёрто мүхөөгөө үгтэхэгүй байба. Нютагаймнай хубүүн Новосибирскын Сергей Воронец, Амарай областиин Виктор Гончаров, Магаданһаа ошоһон спортын мастер Сергей Волошин гэгшэдые диилэжэ шадаа.

Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институдай студент, спортын мастерта кандидат Александр Шаралдаев 60 килограммай шэгнүүртэ наадахадаа, түгэсхэлэй уулзалга дээрэ Алтайн хизаарай боксёр, спортын мастерта кандидат Виктор Мальцевта диилдэхэ баатай болоо. Бусад шэгнүүрнүүдтэ наадаһан манай республикын боксёрнууд Алексей Инкижинов, Сокто Базаров, Игорь Назаров гэгшэд түгэсхэлэй нааданда хабаадаха болоно. Энэ мүрысөөн Белгородто август һарада үнгэргэдэхөөр хараалагданхай.

Т. БАДМАИН.

ЭРХИМҮҮДЭЭ ТОДОРУУЛБА

ҺҮБЭЛГЭН БЭРХЭЭР

Ленинэй орденто локомотивагон заһабарилгын заводой спортын клубай шатарай клуб соо эхилһэн наадан дүүрэбэ. Республикын һургуулинуудай һурагшадай дунда үнгэрэгдэһэн мүрысөөнэй дүн хаража үзэхэдэ, Улаан-Удын 7-дохи һургуулинн 8-дахи классай нурагша Дарима Будаева олон очкотой болоһон байба. Уулзалгын түрүүшын удэрһөө һайнаар наадаһан Дарима басаган нэгэдэхи разрядтай Екатерина Мандреева Людмила Карпова хоёрые шүүнэн, Екатерина Ванжиловатай тэнцэһэн, гансал Виктория Байдаевада шүүгдэһэн байгаа. Тиигэжэ түгэсхэлэй уулзалгын урда тээ Будаева 6 очкотой болоһон байгаа. Екатерина Мандреева Виктория Байдаева хоёрынь мүн лэ 6—6, Людмила Карпова 5,5 очкотой болоод ябаба.

Дарима Будаева һүүлшын уулзалгада Аюна Лобсановатай наадаһан юм. Эндэ Аюнань һайн ябадал хэхын тула удаан саг соо бодоможлжо һуулаар, наадаха сагаа бараже, диилдэхэ баатай болоо юм. Удаадахи хюлгэ дээрэ наадаһан Байдаева Мандреевадэ шүүгдэһэндэ тоологдоо. Юуб гэхэдэ, тэрэнэй наадаха сагынь мүн лэ дүүрэшэнэн байгаа бшуу. Тиигэжэ Будаева Мандреева хоёр 7—7 очкотой болоһон байба. Эндэ Будаевань һайнаар наадаһанай ашаар, чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Гурбадахи һүүрида 6 очкотой болоһон Виктория Байдаева гараба.

* * *

Хүбүүд сооһоо Улаан-Удын 19-дэхи һургуулинн 9-дахи классай нурагша Тарас Мандреев шалгаржа гараа. Тэрэ юһэнһөө 7,5 очко абажа, чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Мандреев Саян Санжиевта шүүгдэһэн, Баир Цыреновтэй тэнцэһэн байба. Удаадахи һүүринуудые Саян Санжиев Виталий Куриганов хоёр эзэлээ.

Мүрысөөндэ эрхимлэһэн басагад, хүбүүдтэ республикын Физкультура спортын Гурэвнэй комитедэй бэлэг, диплом, грамотанууд барюулгдаа.

Мүрысөөндэ хабаадаһан басагад, хүбүүдэй дундаһаа һайн наада харуулһан Дарима Будаева, Виктория Байдаева, Ирма Будаева, Саян Санжиев, Булад Базаржапов (Хэжэнгэ), гэгшэдтэ «Технолог» гэжэ кооперативай тогтооһон шангууд барюулгдаа.

Л. АРАНЗАЕВА.

И. А. ВАКАРИНАЙ ДУРАСХААЛДА

Советскэ Союзай Герой И. А. Вакаринай дурасхаалта шанда хүртэхын түлөө мүрысөөндэ республикын эрхим бэрхэ шатаршад хабаадана.

Хоёр бүлэгтэ хубаараад наадаһан шатаршадай нэгэдэхи бүлэгтэнь спортын мастерта кандидадууд, нэгэдэхи разрядтай бэрхэ шатаршад ороно. Харин хоёрдохи бүлэгтэнь мастерта кандидадай норматив дүүргэхэ дүтэлһэн нэгэдэхи разрядтай, мүн үдэшын университедтэ һуралсажа ябаһан хоёрдохи разрядтай шатаршад наадана.

Нэгэдэхи бүлэгтэ республикын чемпион Игорь Брылев түрүүшынгээ уулзалгада Александр Кочемасовые шүүгээ. Энэ үдэр мастерта кандидадууд Баир Митыпов Владимир Агафонов хоёрой наадан удаан саг соо үргэлжэлбэшье, тэнцэлгээр дүүрэбэ. Мүн энэ үдэр Валерий Залкинд Талхановтай, Краснов Абидуевтай тэнцээ.

Хоёрдохи үдэр Владимир Агафонов Анатолий Раднаевтай наадахадаа, тэрэнэйнгээ нэгэ хубүүе абангүй, шүүхэ партидаа тэнцэхэ баатай болоо. Удаадахи уулзалгадаа Юрий Барнаковтой мүн лэ тэнцэһэн, харин Эдуард Халудоровые торгоонгүй шүүжэ, шухала очко бэшүүлһэн байгаа.

Спортын мастерта кандидат Баир Митыпов һүбэлгэн бэрхээр наадажа, Талханов болон Красновые шүүһэн, Брылев Абидуев хоёртой наадаяа хойшолуулһан байха юм. Эндэхи турта Б. Митыпов В. Залкиндта шүүгдэбэшье, удаадахи хоёр наадаяа А. Кочемасов, А. Раднаев гэгшэдые илаад, дүн хамта 5.5 очкотойгоор эрхимлэжэ ябаба.

Игорь Брылев, Владимир Агафонов, Валерий Залкинд гэгшэд удаадахи һүүринуудые эзэлнэ.

Л. ГАРМАЕВА, мүрысөөнэй судья.

М. С. ГОРБАЧЕВОЙ ЕРЭХЭЕЭ БАЙҺЫЕНЬ ҺАЙШААНА

БОННН. М. С. Горбачевой албанай хэрэгээр Германиин Федеративна Республикада ерэлгэ совет-баруун германиин хоёр талын харилсаае хүгжөөхэн тула. Европодохи байдалые гуримшуулан һайжаруулхын тула шухала удха шанартай байха юм гэжэ ФРГ-гэй гадаадын хэрэгүүдэй министр Ганс-Дитрих Геншер «Вельт ам зонтаг» газетэдэ интервью үгэхэдөө мэдүүлбэ.

—Энэ ерэлгэтэй ямар юумэ холбоноба?— гэһэн газетын корреспондентын асуудалда харюусахадаа, Геншер иигэжэ хэлээ: «Манай хоёр ороной хоорондохи харилсаае хүгжөөхэ хараа түсэбүүдые тодорхойлхо байнабди гэжэ хүлеэнэб. Энэ ушар тэдээндэ шэнэ шэнжэ шанар олгохо байна. Энэмнай маанадта, мүн Советскэ Союзда, тэрэшэлэн Европодо һайн байдал. Европодохи байдалые гуримшуулан һайжаруулхын тула ФРГ-гэй ба СССР-эй хоорондохи харилсаанай ямар ехэ удха шанартай байһые ойлгохын тула гэдэргээ эрьежэ хараха ёһотойбди. Москвада хэлсээнэй баталагдаагүй һаань, ГДР-тэй харилсаанай үндэнэ һүүри тухай хэлсээн, ПНР гү, али ЧССР-тэй баталагдаһан хэлсээнүүд тухай, Баруун Берлин тухай хэлсээн, Хельсинкидэхи Түгэсхэлэй акт баталан абажа болохо байгаа юм аал? Тиимэһээ Бонн болон Москвагай хоорондохи харилсаанууд гол һүүри эзэлнэ. Нимэ хараа бодолой үндэнөөр манай хоёр талын харилсаае һайжаруулха гээшэ гансал манай орондо бэшэ, харин бүхы Европодо шухала удха шанартай байна.

ООН-ой ГЕНЕРАЛЬНА СЕКРЕТАРИИН БЭШЭГ

НЬЮ-ЙОРК. ООН-ой Генеральна секретарь Хавьер Перес де Куэльяр Аюулгүйн Советэй түрүүлэгшэдэ бэшэг эльгээбэ.

Перес де Куэльярэй мэдээсэһэнэй ёһоор, һунгалта ООН-ой адаглалга, хиналта доро үнгэрхэ зэргэтэй. Тиинхэдэ энэ хэрэгэй бүхы шатануудта ООН-ой үүсхай түлөөлэгшэ захиргаанай бүхы хэмжээнүүдтэ политическэ үүргэ нүлөө үзүүлжэ байһан хэмжээ ябуулганууд шухала удха шанартай байна гэжэ этигэхэ ёһотой. Үгэ хэлэхэ, суглааануудта хабаадаха, нишэ тиншээ ябаха, хэблэлдэ бэшэхэ эрхэ сүлөө гүйсэд дүүрэнээр хангагдаха ёһотой.

ХИЛЫН СААНАҺАА

ТАСС · АПН

В. И. ЛЕНИНЭЙ ЗОХЁОЛНУУДАЙ СУГЛУУЛБАРИ

КОПЕНГАГЕН. Владимир Ильич Ленинэй зохёолнуудай суглуулбаринн һүүлшын, 16-дахи боти Даниин Компартиин «Тиден» гэжэ хэблэлдэ барлагдан гараа. Тиигэжэ Ленинэй олон тоото зохёолнуудые үшөө нэгэ хэлэн дээрэ — датска хэлэн дээрэ — оршуулха талаар ехэ хүдэлмэри дүүрэбэ.

Хэблэлэй директор Бьерн Грен баяр ёһолол дээрэ үгэ хэлэхэдээ, иигэжэ тэмдэглээ: «Ленин болон Ленинэй зохёолнууд мүнөө хэзээ хэзээнэйхиһээ шухала удха шанартай юм. Тэрэнэй сурталь һургаалнууд Советскэ Союзда хубилган шэнэдхэлгые урагшань дабшуулжа, Нікарагуада сандиниистнүүдые зоригжуулжа байна». Энэ суглуулбарине бэлдэжэ, барлан гаргалга хэблэлэй түүхэдэ эгээл ехэ проект болобо. Энээгээр бидэ тон ехээр омогорхонобди гэжэ Б. Грен тэмдэглээ.

М. С. ГОРБАЧЕВОЙ ЕРЭХЭЕЭ БАЙҺЫЕНЬ ҺАЙШААНА

ПРАВДА БУРЯТИИ

Мүнөөдэрэй номертo

Манай ороной ажалша хүнүүд Арадай депутадуудай съездын худэлмэрээ эхилхые хүлеэнэ. Газетын мүнөөдэрэй номерой нэгэдэхи хуудаһанай нээлтэ дээрэ СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй заседани тухай ТАСС-ай мэдээсэл барлагдаба. Мүн энэ хуудаһанда СССР-эй Арадай депутадуудай съездэ хабаадагшадые бүридхэлдэ абалгын дүүрэнэн тухай мэдээсэл газетын уншагшадай һонорто үгтэбэ.

Республикын колхоз, совхозуудай нуга, сабшалан болон таряалан дээрэ ябуулагдажа байһан эршэ ехэтэ худэлмэриүүд тухай хөөрэнэн тобшо мэдээсэлнүүдэй суглуулбари байха.

Улаан-Удын ЛВРЗ-дэ эгээл мүнөө үедэ 37 үндэнэ яһатан нэгэ булэ болом, эбтэйгээр худэлнэ. Заводой партийна комитет худэлмэришэдые интернациональна ёһоор хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ саг үргэлжэ һаналаа табижа байдаг, энэ талаар эмхидхэлэй горитой худэлмэри һүүлэй үедэ ябуулдаг болоной. Үндэнэ яһатанай харилсаанууд тухай асуудал заводой партийна организациин конференциин дээрэ үргэнөөр зубшэн хэлсэгдэбэ. Тус конференциин худэлмэридэ КПСС-эй Буряадай обкомой секретарь Л. Ч. Нимаева хабаадаһан байна. Энэ конференци дээрэһээ хэгдэһэн тэмдэглэл номерой хоёрдохи хуудаһанда байха.

Мүн энэ хуудаһанда Улаан-Удэ хотын 5-дахи дунда һургуулиин түүхын багша З. Зверевагай «Хани барисаамнай улам һалбарог лэ» гэжэ гаршаг корреспонденци байха.

Журналист А. Климовэй бэшэһэн «Худөөдэ тээрмэнүүд хэрэгтэй гү?» гэжэ гаршаг статья тушаа уншагшадай һанамжа дурадхалнууд газетын редакцида орожо үргэлжэлһөөр. Энэ статьягай үндэнөөр уншагшадай бэшэгүүдэй суглуулбари номерто байха.

«ЭРТЭЭНҺЭЭ ҺОРИЛГО ХЭНЭБ».

Жэл бүхэндэ август һарада үнгэргэгдэдэг Эб найрамдалай Москвагай улаасхоорондын марафоной урилдаан (ММММ) холын зайда урилдагшадай дунда үргэнөөр алдаршажа байна. Улаан-Удын 52-дохи дунда һургуулиин физкультурын багша, спортын мастер Валерий Дарбеков нёдондо жэл 44-тэй боложо ябаашье һаа, энэ заншалта урилдаанда хабаадаа һэн. Тиихэдээ тэрэ ветерануудай дундаһаа хоёрдохи һүүри эзэлһэн юм.

— Хатуу хушалтатай харгыгаар гүйхэ гээшэ тон хүндэ байба. Би газар дээгүүр урилдаанда даданхайб. Тиигэшэлэ һаа, тиихэдэ ехэ хүсэл зориг гаргажа, финишдэ хүрэжэ ерээ һэм,—гэжэ Валерий хөөрөө бэлэй.

Һаяхан тэрээнтэй уулзахадаа, уласхоорондын мүрысөөндэ хэр бэлдэжэ байна гэжэ асуубаб. «Яһала һайн һорилго бэлэдхэлтэй болоод байнаб, үшөө хэдэн урилдаануудта хабаадахаб. Майн 1-нэй урда тээ Алдар Солын орденуудай дүүрэн кавалер Петр Андриянович Поповой шанда хүртэхын түлөө үнгэргэгдэһэн урилдаанда хабаадаа һэм. Энэ урилдаан Кабанск тосхоной үйлсэнүүдэр үнгэргэгдөө. 50 гаран хүн урилдаанай харгы дээрэ гараа һэн. Спортын мастерта кандидат Владимир Дудин (Селенгинск) түрүүшын километрһээ урагшаа гаража, илалта түйлаба. Эндэ хоёрдохи һүүри эзэлһэндээ баяртайб»,— гэжэ тэрэ мэдүүлбэ.

Тиигэжэ (ММММ) гэжэ уласхоорондын урилдаанда нёдондонойхиһоо һайн үрэ дүн түйлахаяа шиидэнхэй байһанаа В. Дарбажов нюунагүй.

В. СЫДЕЕВ.

Кино, театрнуудта

БУРЯТСКАЯ ФИЛАРМОНИЯ
В театре оперы и балета — Эстрадно-развлекательная программа «Песня и мода-89»— в 18-30, 21.

«ДРУЖБА»
«Дай лапу, друг!»— в 9-40, «Десять негритят»— в 15, «Мужчина и женщина 20 лет спустя» — в 12, 18-10, 20-40.

«РОДИНА»
«Ходжа из Пьорта»— в 10, 16-30, «Роман с камнем»— в 11-40, 13-50 (удл.), 18, 20, 21-50.

«ПРОГРЕСС»
Красный зал — ВОРЫ В ЗАКОНЕ — в 9-30, 11-20, 13-10, 15, 17, 18-50, 20-40. Зеленый зал — МЕЛОДРАМА — в 10, 14-20, 18-40, 20-50, ОДИНОЧКА — в 12-10, 16-30, 20-50.

«ЭРДЭМ»
«Новые похождения кота в сапогах»— в 9-40, 14-10, «Как три мушкетера» (2 с.)— в 11-20, 16, 18-30, 20-50.

«СЭХТЯБРЬ»
Киноклуб «Веселые человечки», ЧУДЕСНЫЙ ЛЕС — в 9-40 ДОВЕРЧИВЫЙ ДРАКОН — в 14-40, ДИКОЕ СЕРДЦЕ — в 11-10, 13, 16-10, 18, 20, 21-40.

«АРШАН»
«Черная курица, или Подземные жители»— в 15, «Человек ниоткуда»— в 19, 20-30.

«ВОСТОК»
«Как дома, как дела?»— в 15-30, «Пурпурная роза Каира»— в 17, 19, 21.

БАЙКАЛ»
«Неуловимые мстители»— в 15-30, «Новые амазонки»— в 18-30, 20-30.

Видеозал «ПРЕМЬЕРА»
«Кобра»— в 10, 14, «Бинго-Бонго»— в 12, 16.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35—«Тимур и его команда» —үхибүүдтэ фильм. 10.55 — Футбол. Европын чемпионуудай кубок. «Милан» (Италии)— «Стяуа» (Румыни). 12.35—«Неугомонный Вепрев»—баримтата фильм. 14.15—СССР-эй арадай депутадууд хөөрэхэ. 14.25 — М. Глинкын симфонинууд. 14.55 —СССР-эй арадай депутадуудай съездын нэгэдэлгэ. Һүүлээрнь—СССР-эй арадуудай дуу, хатар. 16.30—Хүгжэм архитектурын хүшөөнүүдтэ 17.00 —Я. Коласой поэмын удхаар хүгжэмтэ—уран шүлгэй найруулга. 17.40—«16-тай ба тэрээнһээ дээшэ наһатайшуулда». 18.25—Мультфильмнууд. 18.55 —Духовой оркестр наадаха. 19.05—«Мүнөөдэр — туби дэлхэй дээрэ». 19.20—В. Славкин. «Картина»—зүжэг. 20.20—Футбол. Европын чемпионуудай кубок. «Милан» (Италии) — «Стяуа» (Румыни). 22.00—Время. 22.35—«Агаарай долгиндо хүгжэм». 23.35—«Мүнөөдэр — туби дэлхэй дээрэ». 23.50 — «Агаарай долгиндо хүгжэм».

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00 — Үглөөнэй гимнастика. 9.15—«Загадка бухты Кратерный» — баримтата фильм. 9.45, 10.35—Байгаали шэнжэлгэ. 4-дахи класс. 10.05 —Испан хэлэн. 13.40—СССР-эй арадай депутадууд хөөрэнэ. 13.50—«Театральный сезон» — уран һайханай фильм. 14.55— СССР-эй Арадай депутадуудай съездын нэгэдэлгэ. Һүүлээрнь —СССР-эй арадуудай дуу, хатар. 16.30 — «XXI зуун жэл руу аяншалга». УЛААН-УДЭ. 17.30 — Киноочерк. 17.50 — Байгал (буряадаар). 18.15 — Уласхоорондын шэнжэлэл (буряадаар). 18.30 — Киноочерк. 18.50—«Манай айлшад». 19.20 —«Проба» — киноочерк. 19.40 —Байгал. 20.00—«Улаан тугта, хамгаалгын». 20.40 — «Хэрэг ябуулганууудай саг». 21.20 — Соносхолнууд. МОСКВА. 21.30 —«Амгалан нойрсогты, багашуул!» 21.45——Молдавское стекло»—баримтата фильм. 22.00—Время. 22.35—«Театральный сезон»—уран һайханай фильм. 23.40—«Таллинский зоопарк»—баримтата фильм.

УНША... ҺОНИРХО... БАЙХАТ...

ШЭЛ АРХИ — МЯНГАН ДОЛ...

Италиин Монтал... до эзэлэб янзын... харуулаа. 1888 ... саар «Бьонди сант... нэрэһэн «Брунелл... тальчиков» гэжэ ш... миллион лирэер (... дарооб) худалдаа... нэн байгаа.

100 гаран жэл... нэрлэдэнэ шэл ... панинуудай нэгэ... баб гэжэ Флорен... ранай эзэн, хомор... ха дарһа суглуулаа... Пиккароцци мэдэ...

«Бьонди сантш... мэдэ бии байһан ... архиин гурбаниин... гэхэдэ, үшөө нэ... лиин президент Фр... сисе гэгшэдэ уро... далдаговаа һэн ... агентство энэ ...

ЭРТЭ УР... ХАШАРҺА М...

Императорай зо... ралтын жэлнүүдэй... шэг тоологдон Я... пан гуримай ёһоор... уе сагай түрүүшэ... хашарһа м... хые Осака хотын ...

эхилбэ. Энэ уе саа... тадай эртэ урдын ... ноо абтайан нэрэ б... ной правительствын... союзохоһон «Газар ...

рэ, осторгой танар... мүнһэн эб найрамда... гэһэн уялгатай ба... правительствын ... энэ уе саа импера... хитын үзэнэй ... рэнэй хубуун Ахи... шэрээдэ ороной... эхилһэн байгаа. 87... жо ябатараа, нэ... Хирохитын зонхило... нүүд «Сиова» гэж... нэн байгаа. Энэн... дэгэдэнэн» гэжэ ... биичэ.

Мэргэжэлтэдэй ... соор, 1, 5, 10, 100... иенэй үнэ сэнтэй ... гэн үрэнөөр хэрэг... на.

АЯНШАЛГЫН ... ДУРАДХА...

Манган томо бо... ной хүнды соо хо... биин аяншалгын ... ратай бүхы хүнүүд... хана.

Эртэ үрдын саг... дон хадаа хүндэ ... нэмэдэдэг, нанынь ... амиды байгаалиин ... но гэжэ эндэ хүн... Замбида моддой ... тухай олон тоото ... тохон бии. Кафе ... ведник соо үргэ... томо баобаб модо... соогоо мэдэжэ ... хүн зон тэрээнэ... вали гэжэ нэрлэ... «Басагадта дурд... удхатай биичэ. Ш... соо хэлэгдэдэгэй ... урда сагта дурбэ... басагад тэрэнэй ... доро ажаһуулаа ... дэнэй хадамда гар... дэхэдэнь, мантан ... цир сихалаар орьл... Нэсэтэ ехэ үйатай ... ходонь, басагад ... годоо нэн. Тиихэдэ... дэн дурлаһан дуб... даа залгижархилаа...

20 метр үндэртэ ... нан үзэхэзэн нэ... дэй нүнэнэдэй ... сагые үнэрэгхиин... ний агентствэнүүд... юм. Энэ үедэ мо... рбор эзэлиг амитад... шээ ябадаг байна... дэхидхэлнэд тоолоо... ЭҺНИЙН ХАРАА...

Замбиин Кабве хо... талнуудай нэгэнэй ... ной хүнды соо хо... додоон хоногой тэ... нин харанхыда ... ранагүй. Гэрэлтэйбэ... хэрэгээ хэнэ. Тезд ... гэрнээ гарагшадта ... гэмтэн добтолно...

Ушарынь юуб ... дахэн үдэрэй урда ... гай зоопаркнаа ... шимпанзе зугаалан... Үдэртөө тэрэ байшан... дэй ойрогоор хо... хараанаар аймуурин... бишуу. Тиихэдэ олон... ной дундаһаа эдэ... сүүмхэ барижа яба... дагүй добтолдог б... Барижа ябаһан ... дурагүй байгаа ... хайра гамгүйөөр ... но. Хоёр хүн ... жа, большшада ...

ДАБҺАН-ЭТ...

Дэлэй Ластриин ... нютагта археологическ... талганиидые хэхэдэ... һонин юумэ эмтираа... ной хэбтэшэнүүдэй ... ла һайнаар үлэһэн ... хүнүүд бии байна ... тэд тоолоно. Мэрэ... бассаамжалганууд ... дэнэ барилгатай.

Ю... юуб гэхэдэ, манай ... да тээхи VI зуун ... зарай хамгэрэн ... сорок һаланан эртэ ... нэй бэе 1734 онд ... доо һэн. Энэ хадаа ... хүн» болоно гэжэ ... дунда нэрэлэнэ ...

СОЕ... ҮРЯАДАЙ

...тэмнай 1921 оной ... 21-һээ гарана.

ШЭЛЭН

...й Арадай депутадуу... худэлмэрээ майн 25-... 10 часта Кремлиин ... орден соо эхил...

...нгуулиин комиссиин ... В. П. Орлов тэрэ... ...эдэ, манай ороной ... сагай дэ...дын зур... баатай хашарһа ... Осака хотын ...

...ой ордон соо эхил... ...ой ордон соо эхил...

...ой Арадай депутадуу... худэлмэрээ майн 25-... 10 часта Кремлиин ... орден соо эхил...

...нгуулиин комиссиин ... В. П. Орлов тэрэ... ...эдэ, манай ороной ... сагай дэ...дын зур... баатай хашарһа ... Осака хотын ...